№ 183 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 24 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1911
ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 24 ՕԳՈՍՏՈՍԻ № 183

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՄՇԱԿ
(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

Սեպտեմբերի 1-ից մինչեւ տարվայ վերջը 4 րուբլի:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կոպ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մօսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торговъ. Дома и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՀՈԳԱՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ՊԷՏՔԸ

Հացը թանգացել է։

Դա մեր իրականութեան փաստն է։ Մի փաստ, որ անհանգստութիւն է պատճառում ամբողջ շրջանների մեր երկրում։

Բոլոր այն տեղերի համար, որոնք հացի կարօտութիւն պէտք է ունենան, առաջին կենսական մթերքի թանգանալը, անտարակոյս, պէտք է դժուարութիւնների մէջ գցի ժողովրդին։

Մենք մեր լրագրի էջերում տուինք տեղեկութիւններ մեր երկրի բերքի մասին։ Մենք ստանում ենք նորանոր հաղորդագրութիւններ զանազան տեղերից, որոնք լրացնում են մեր ունեցած նիւթերը։

Բերքը մեր երկրի միայն մի քանի շրջաններում շատ նպաստաւոր է, միւսներում նա միջակ է, կամ միջակից ստոր։ Ամառային ամիսների երաշտը և մի քանի ձախորդ հանգամանքներ վնասեցին արտերի բուսականութեանը զգալի չափով։

Այնուամենայնիւ մեր երկրի բերքի պակասաւոր վիճակը չէ հացի թանգութեան պատճառը։ Ուրիշ տարիներ բերքը աւելի պակասաւոր է լինում և հացի գինը այդքան չէ թանգանում։

Եթէ համեմատութիւններով խօսենք, ներկայ տարին ամենևին անբերրիութեան խստագոյն տարիներից չէ մեր երկրում։ Բայց չը պէտք է մոռանալ, որ այս տարի անբարեյաջող է բերքը Ռուսաստանի հացաշատ վայրերում և մեծ վաճառանոցներում նրա գինը բարձրացել է։

Ահա Ռուսաստանի ներքին և հարաւային նահանգների անմխիթարական վիճակը բերքի կողմից ստեղծել է աննպաստ դրութիւն հացի սպառողների համար այն շրջաններում, որտեղ ազգաբնակութիւնը կերակրվում է ոչ սեփական, այլ գնովի հացով։

Ռուսական հացի թանգանալը բարձրացրել է կենսական առաջին մթերքի գինը մեր երկրի վաճառանոցներում։ Եւ ուրեմն այն բոլոր տեղերում, ուր հացը պէտք է ձեռք բերվի վաճառանոցից, դժուար է լինում ազգաբնակութեան դրութիւնը։

Անցեալ տարիների փորձը ցոյց տուեց, որ չափազանց ողբալի է լինում այն տեղերի վիճակը, որոնք արագ հաղորդակցութեան ճանապարհներից դուրս են և որտեղ հաց հասցնելը մեծ դժուարութիւնների և խոչընդոտների է հանդիպում։ Արդարև, նորագոյն տխուր անցեալը մեր երկրի մի այնպիսի անկիւնի վերաբերութեամբ, ինչպէս է Զանգեզուրի գաւառը, թողել է ծանր յիշողութիւններ։ Հացը անդրկովկասեան երկաթուղու կայարաններից դժուարութեամբ էր հասնում Զանգեզուրի խորքերը, պահանջելով երկար ժամանակ և չափազանց մեծ ծախք փոխադրութեան համար։

Զանգեզուրը միայն օրինակ է։ Եթէ այս տարի Զանգեզուրը համեմատաբար աւելի նպաստաւոր վիճակի մէջ է, դա շատ մխիթարական է։

Բայց խնդիրը իր էութեամբ և ներքին իմաստով մնում է նոյնը։ Խնդիրն այն է, որ մեր երկրի այն բոլոր տեղերը, որոնք հացի կարիք են ունենալու, հոգ տանեն նախօրօք ապահովելու իրանց հացի պաշարների վերաբերութեամբ և չը հասցնեն այն օրին իրանց բանը, որ յետոյ ստիպված լինեն չափազանց ծանր օրեր քաշել և ձեռք բերել հացը անասելի բարձր գներով։

Կան շատ տեղեր մեր երկրում, ուր գիւղական տանը աշնան ամիսներին լինում է բաւականաչափ հաց տան պիտոյքների համար և միայն գարնանն է զգացվում հացի պակասութիւն։ Այդպիսի տեղերում աշնանը մարդիկ գոհ լինելով իրանց ներկայից՝ նախապատրաստութիւններ չեն տեսնում գարնան ամիսների համար և ստիպված են լինում յետոյ չափազանց թանգ գներով հայթայթել հաց։

Այդ հանգամանքը պէտք է ուշադրութեան առնվի, որպէսզի ապագայ անպատեհութիւնների առիթ և տեղիք տրված չը լինեն։

Ա. Քալանթար

ՄԵԾ ԻՇԽԱՆ ԻՈԱՆ ԿՈՍՏԱՆՏԻՆՈՎԻՉԻ ՊՍԱԿԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

22 օգոստոսի

Պետերբուրգ.—Առաւօտեան սերբիական թագաւորը և արքայազնը շքախմբով այցելեցին Ցարսկոյէ Սէլօյի ցուցահանդէսը։ Մեծ Իշխանուհի Մարիա Պավլօվնայի մօտ նախաճաշելուց յետոյ՝ նրանք մեկնեցին Պետերհօֆ, ուր պալատում թագաւորը ընդունվեց մօսկովաբնակ սերբ գաղութի պատգամաւորութիւնը, յետոյ գնացին Ալեքսանդրեան պալատը Նոցին Մեծութիւնների մօտ։ Ժամը 6-ի մօտերը Կայսրը, թագաւորը և արքայազնը մեկնեցին Պետերհօֆի կայարանը, ուր թագաւորին ճանապարհ դնելու համար ժողովվեցին չերնոգօրական արքայազն Պետրը, Մեծ Իշխաններ Կոնստանտին Կոնստանտինովիչը, Բորիս Վլադիմիրովիչը, Սերգէյ Միխայլովիչը և Դմիտրի Կոնստանդինովիչը։ Սրտագին մնաս բարևից յետոյ թագաւորը և արքայազնը շքախմբի անձերի ուղեկցութեամբ կայսերական գնացքով ժամը 6-ին երեկոյեան մեկնեցին արտասահման։ Միաժամանակ մեկնեցին մինիստր-նախագահ Միլօվանովիչը և սերբիական շքախումբը։

—

Պետերբուրգ.—Հրատարակվեց Բարձրագոյն անուանական հրաման յանուն սենատի՝ Իշխան Իոան Կոնստանտինովիչի և Հեղինէի ամուսնութեան մասին։

—

Բէլգրադ.—Սերբիական կառավարութեան շնորհաւորական հեռագիրը Մեծ Իշխան Կոնստանտին Կոնստանտինովիչին.

«Սերբիայի նորին մեծութիւն թագաւորի կառավարութիւնը, աղօթքներ վերառաքելով Ամենաբարձրեալին բարձրաստիճան նորապսակներին առողջութիւն, երկարակեցութիւն և բազդաւորութիւն շնորհելու մասին, Ձերդ Կայսերական Բարձրութեանը մատուցանում է ջերմ շնորհաւորանքներ ընտանեկան ուրախութեան օրը, ուրախութիւն, որպիսին հանուր սերբ ժողովուրդը, դրդված դէպի իր թագաւորական տունը տածած ամենահպատակ սիրոյ զգացմունքից և համակված առ Կայսերական Թագաւորող Տունը և առ եղբայր Ռուսաստանն ունեցած դարաւոր տրադիցիօն սիրով, յայտնում է իր ժողովրդական ընդհանուր խնդակցութիւնը»։

—

Բէլգրադ.—Իշխան Իոան Կոնստանտինովիչի և Հեղինէ արքայադստեր պսակադրութեան առիթով տաճարում կատարվեց գոհաբանական մաղթանք արքայազն Գէօրգիի, ռուսական միսիայի անդամների, բարձրաստիճան պաշտօնականների և հոծ բազմութեան ներկայութեամբ։ Մաղթանքներ կատարվեցին թագաւորութեան բոլոր եկեղեցիներում։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

22 օգոստոսի

Վառնա.—Օգ. 21-ին քաղաքը խնճոյք տուեց ի պատիւ ռուսական նաւատորմի օֆիցէրների։ Ծովակալ Բօստրէմը բաժակ առաջարկեց Ֆերդինանդ թագաւորի կենացը, գլխաւորական մինիստրութեան ներկայացուցիչ Դիմիտրիեվը՝ Կայսրի կենացը։ Ռուսաց դեսպանը մատնանշեց Սև ծովի նաւատորմի նշանակութեան վրա՝ իբրև Մերձաւոր Արևելքի խաղաղութեան գրաւականի վրա՝ և խմեց Ռուսաստանի և Բոլգարիայի միութեան կենացը։

Ազատարար պատերազմում ընկածների գերեզմանների վրա հոգեհանգիստ կատարվեց դեսպանի, ռուսաց նաւատորմի և բոլգարական օֆիցէրների և տեղական զօրքի ներկայութեամբ։

Թագուհին որդու հետ այցելեց «Память Меркурія» և «Евстафій» զրահանաւերը։

—

Տուլօն.—Ֆալիէրը ծովային մինիստրի, պալատի և սենատի նախագահների ուղեկցութեամբ «Մասէնա» զրահանաւով դիտեց ականանաւերը, ստորջրեայ նաւակները և մեծ նաւերը։ Ընդամենը ի տես էին 90 նաւեր 30 հազար նաւաստիների ներկայութեամբ։ «Մասէնա» զրահանաւի վրա գտնվում էին նաև ռուսաց և անգլիական ծովային գործակալները։ Ֆալիէրը խնճոյքի ժամանակ շնորհակալութիւն յայտնեց և ասաց, որ ֆրանսիական նաւատորմը ներկայումս այնպիսի զարգացման է հասել, որ ժամանակ Ֆրանսիան կարող է առանց րիսկի երես առ երես կանգնել թշնամու դէմ։ Իր վաղեմի հայրենասիրութեամբ երկիրը անտրտունջ տանում է պետական հարկերի ծանրութիւնը, գիտենալով որ նրանք գործադրվում են նաւատորմի և զօրքի վրա։ Խմելով ֆրանսիական զօրքի և նաւատորմի կենացը՝ Ֆալիէրը վերջացրեց. «Մենք կամենում ենք տեսնել ուժեղ, յարգելի ազգ, փայլող հանճարի լուսով և քաղաքակրթութեան առաջընթաց շարքերում գտնվող»։ Սենատի նախագահը պառլամենտի անունից ողջունեց նաւատորմին, որ ապահովում է Ֆրանսիայի պատուաւոր խաղաղութիւնը։

—

Բուդապեշտ.—Պատգամաւոր Իւստը Կլաուզենբուրգում միտինգին ճառ արտասանեց յօգուտ ընտրողական բարենորոգման և գլխաւորական օրինագծերի դէմ, ասելով որ ընտրողական բարենորոգումը պէտք է հիմնված լինի ընդհանուր, ուղղակի, գաղտնի ընտրողական իրաւունքի սկզբունքի վրա։ Իւստի ասելով, անկախութեան կուսակցութիւնը գլխաւորական բարենորոգման հարցում կանգնելու է ազգային պահանջների հողի վրա։

—

Կիլ.—Ցերեկվայ ժամը 5-ին եկաւ արքիդուքս Ֆրանց-Ֆերդինանդը և դիմաւորվեց կայսրից։

Պատերազմական նաւերը պարպեցին 21 թնդանօթ։

Եկաւ պետական կանցլերը։

—

Կիլ.—Ծովային վարժութիւններին ներկայ լինելու համար եկան Վիլհէլմ կայսրը և արքիդուքս Ֆրանց Ֆերդինանդը։

—

Մէկսիկա.—Հանրապետութեան նախագահի թեկնածու Ռէյէս, որ փորձեց պատշգամբից ճառ արտասանել ընտրողներին, կանգնեցվեց Մադէրօյի կողմնակիցների թշնամական ցոյցով, որոնք և քարեր նետեցին նրա վրա։ Միջամտեց ոստիկանութիւնը։ Վիրաւորվեցին 43 մարդ քարերից, նաև մահակների հարուածներից։

—

Վիէննա.—Երկաթուղային ծառայողները խորհրդակցեցին տէրերին նոր պահանջներ անելու առիթով՝ ի նկատի ունենալով մթերքների թանգութիւնը։ Մերժման դէպքում ծառայողները սպառնում են պասիվ գործադուլով՝ Անգլիայում տեղի ունեցածի նման։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՒՊԱՏՕՐԻԱՆ (ՀԻՆ-ԿԵՕԶԼԵՎԸ) ԻԲՐԵՒ ԾՈՎԱՅԻՆ ԿՈՒՐՈՐՏ

(Ամառային տպաւորութիւններից)

Եւպատօրիան Սև ծովի ամենայայտնի ծովային կուրօրտը կարելի է համարել, ուր ամեն ամառ Ռուսաստանի այլ և այլ տեղերից դիմում են հազարաւոր հիւանդներ իրանց մարմինը կազդուրելու տենչով։

Այստեղ լողանալու ամեն տեսակ բնական յարմարութիւններ կան. կլիման մեղմ, ծովի եզրը հարթածաւալ՝ մի քանի վերստ տարածութեամբ ամբողջապէս ծածկված է մանր, դեղնագոյն, մաքուր աւազով. ծովը ծանծաղ, յատակը աւազոտ, կոկուղ, ջրի բաղադրութիւնը բարեխառն, ջերմութիւնը հասնում է 20—23° ի։

Վերջին ժամանակ բժշկական գիտութիւնը ձգտում է բնութեան մէջ որոնել մարդկային ցաւերի դարմանը, և այժմ մենք տեսնում ենք, թէ ինչպիսի լայն չափերով գործադրվում է հիւանդների վրա արևի և օդի բուժարար ոյժը։

Անցնում էք կէսօրին ծովեզրեայ նորակառոյց ամարանոցների շարքով և դիտում մի տարօրինակ տեսարան. ծովի ափը (Морской пляжъ) երկար տարածութեան վրա ծածկված է հազարաւոր մերկ և կիսամերկ մարդկային մարմիններով։

Այր, կին, երեխայ աւազի վրա գլխաթաւալ ընկած՝ մարմնի զանազան մասերը արևի կիզիչ ճառագայթներին դէմ տուած՝ մնում են 1—2 ժամ ջերմացած օդի մէջ, միևնոյն ժամանակ դրանց առաջ սփռված ծովն էլ լեցուն լողացողներով...։

Այստեղ շատ կը պատահէք արևի ջերմութիւնից խանձված, սևացած դէմքերի. չէկ, սպիտակամորթ ռուսը ամառային սեզօնը վերջանալուց յետոյ տուն է վերադառնում խիստ թուխ, արևառ կերպարանքով։

Ահա սահում է մի նաւակ բոլորովին մերկամարմին թիաւորներով։ Դա խանձված մարմինների կենդանի ցուցահանդէս է, որին քրքջալով և զաւեշտական բացագանչութիւններով ուղեկցում է ծովափում հաւաքված ամբոխը...։

Ղրիմի բոլոր ծովեզրեայ քաղաքների և նշանաւոր ամարանոցների մէջ երթևեկութիւնը կատարվում է արագընթաց շոգեկառքերով և ծովով։

Եւպատօրիայում այս ամառ եկւորների թիւը հասաւ 18,000-ի. ամարանոցներում և քաղաքի փողոցներում ամեն տեսակ կառքերի շարժումը, մարդկային ժխորը և շամթան շատ անսովոր է Եւպատօրիայի նման փոքր, աննշան գաւառական քաղաքի համար։

Քաղաքը վերջին տարիները շատ բարեփոխվել ու գեղեցկացել է։ Նա այժմ ունի մի շատ վայելուչ թատրօն, երեք-չորսյարկանի գեղարուեստական ճաշակով շինված տներ, ամարանոցներ, հիւրանոցներ էլեկտրական լուսաւորութեամբ և ամեն տեսակ յարմարութիւններով, ունի քաղաքային պարտէզ, ուր ամեն օր նուագում է սիմֆօնիական նուագախումբը մասնակցութեամբ կօնսերվատօրիան աւարտած երաժիշտների, զանազան խաղերի և մարմնամարզութեան կրկէս, պէս-պէս «illusion»-ներ և այլն։

Խաղաղ լուսնեակ գիշերները ծովի վրա մակոյկներով զբօսնելը, երբեմն խաղով-տաղով-քէֆով, այստեղ շատ ընդունված զուարճութիւն է։

Կեանքը քաղաքի առաջադիմութեան հետ զգալի չափով թանգացել է. չը կայ այլ և հին-Կեօզլևի նահապետական պարզութիւնը և առասպելական էժանութիւնը. բայց և այնպէս այժմ էլ յունիսի սկզբին եկողը կարող է քաղաքի հեռաւոր թաղերում գտնել մատչելի գնով բնակարան և սնունդ։

Եւպատօրիայից երկու վերստ հեռու գտնվում է բուժարար ցեխով յայտնի Մօյնակի լիճը *) և նրա ափին բուժարանը յարակից հաստատութիւններով (Мойнакское грязелечебное заведеніе)։

Այստեղ կայ յատուկ հիւանդների համար շինված երկյարկանի հիւրանոց, ծառաստանով շրջապատված։

Ցեխը վերցնում են լճի յատակից և բերում բուժարան առանձին վագօնէտներով։

Բուժարանի ցեմենտեայ հրապարակի վրա բժշկի հսկողութեան տակ հիւանդներին թաղում են արևային օրերը 40—45° տաք ցեխի մէջ մինչև գլուխը, որը մնում է հովանոցի տակ։

Այդ դրութեան մէջ հիւանդին պահում են 10—15 րոպէ. ցեխի ջերմութիւնը չը կարողանալով տանել՝ նա սկսում է աղիողորմ հառաչել և երբեմն իսկ բարձրաձայն գոռալ։ Սահմանված ժամը լրանալուց յետոյ հիւանդին հանում են ցեխից, լուանում մարմինը և տաք վերմակներով փաթաթած դնում են անկողին, ուր նա մնում է 2 ժամ։

Իսկ այդ ժամանակ մարմինը սկսում է դուրս տալ առատ քրտինք, որի հետ մարմնից դուրս են մղվում նրան թունաւորող տարրերը։

Սակայն այս մասնաւոր բուժարանի կարգերը նախանձելի չեն. հիւանդների կողմից շարունակ լսվում էին դժգոհութեան և բողոքի ձայներ, որին արձագանք էր տալիս և տեղական մամուլը. այստեղ հիւանդը պատշաճաւոր խնամք և հոգատարութիւն չէ վայելում այդ հաստատութեան վարիչների կողմից։

Դրան հակառակ՝ Սախի բուժարանը (Сакская грязелечебница) ժողովրդի մէջ մեծ համբաւ ունի իր օրինակելի կարգ ու սարքով և բժիշկների լուրջ ու հոգատար վերաբերմունքով։

Սախի ցեխը աւելի ուժեղ բաղադրութիւն ունի։ Բուժարանը Եւպատօրիայից 18 վերստ հեռու է և պատկանում է Տաւրիկեան նահանգի ինքնավարութեան (земство)։ Ռուսաստանի մայրաքաղաքներից և այլ հեռաւոր անկիւններից հեռագիրներով և նամակներով դիմում են օր առաջ բուժարանի հիւրանոցում տեղ ապահովելու համար։

Եւպատօրիան կարող է նաև պարծենալ երկու մեծ սանատօրիաներով զանազան տեսակ նեարդային հիւանդների համար։ Երկրորդ նորակառոյց սանատօրիան, որը պաշտօնապէս պիտի բացվի սեպտեմբերին, իր կատարելագործված տիպով և ընտիր յարմարութիւններով կարող է համարձակ մրցել Եւրոպայի այդ տեսակ առաջնակարգ հաստատութիւնների հետ։ Վարձագինը թանգ չէ՝ օրական 5—7 րուբլի, բժշկութեան կուրսը 4—6 շաբաթ։

Եկւորներից հարուստները՝ Եւպատօրիայից ուղևորվում են Nachkur Ղրիմի հարաւային կուրօրտները՝ Եալթա, Ալուպկա, Գուրզուֆ և Սուդախ՝ Ղրիմի առաջնակարգ խաղողը ճաշակելու. այնտեղ աշունքը անուանում են թաւշեայ սեզօն, այնչափ նա հրապուրիչ է իր բնական գեղութեամբ և տուած բարիքներով։

Եւպատօրիայում կեանքը եռում է միայն ամառային ամիսները. իսկ օգոստոսից արդէն՝ բազմաթիւ եկւորների հեռանալովը, նա ընդունում է քնաթաթախ գաւառական քաղաքի կերպարանք. հիւրանոցները և բուժարանները փակվում են, տները դատարկվում, բուլվարները ամայանում. մնում են քաղաքի բնիկները իրանց առօրեայ մանր, դժգոյն հոգսերով...

Եւպատօրիայի ազգաբնակութիւնը բաղկացած է կարայիմ*), յոյն, հրէայ և հայ տարրերից։

Տիրապետող դերը քաղաքում պատկանում է կարայիմներին, որոնց մէջ կան շատ հարուստ կալուածատէրեր։ Օտարից բոլորովին կղզիացած՝ նրանք ապրում են համայնական-ընտանեկան կեանքով և տեղական ազգաբնակութեան մէջ չեն վայելում համակրութիւն։

Կարայիմները հարստացել են, իրանց պապերից և հայրերից ժառանգելով լայնատարած հողեր և աղահանքեր, որոնք այժմ շատ թանգացել են։

Այդ համայնքը չունի իր ցեղակից հրէաների ոչ մտաւոր եռանդը, ոչ նախաձեռնող ոգին և ոչ աշխուժը։

Կարայիմը իր շնորհքը չէ արտայայտել ոչ գիտութեան, ոչ արուեստի և ոչ գրականութեան մէջ. նրա այլասերումը անխուսափելի է։

Մի ժամանակ Եւպատօրիայում մինչև 100 տուն հայ բնակիչներ կային, բայց տարիների ընթացքում կեանքի յեղյեղուկ հանգամանքների շնորհիւ նրանք այստեղից ցրվեցին դէս ու դէն, և այժմ հազիւ 20—25 տուն է մնացել, որոնց մէջ շատերը Թիւրքիայից գաղթած հայեր են։

Կայ հայոց եկեղեցի, 1813 թւին շինված, օտարութեան մէջ ձուլվող, մեռնող հայ գաղութի միակ մարմող փարոսը, և նրան կից մի խղճուկ դպրոց և ընթերցարան։

Ց. Սպենդիար

Եւպատօրիա, 10 օգոստոսի

*) Ցեխով բժշկվում են ոսկրացաւից, կաշու, վեներական և կանանց հիւանդութիւններից տառապողները։

*) [illegible] վարդապետութեան հետևող հրէաները, որոնք Թալմուդը և նրա բազմաթիւ մեկնութիւնները հերքում են իբրև հերձուած։ Նրանց թիւը Ղրիմում ընդհանրապէս հասնում է 10—12 հազարի։

Բերլին.—Կամբօնի և Նիդերլէն-Վեխտէրի բանակցութիւնները վերսկսվեցին։

Կոլին.—Խուբէյի գեներալ-նահանգապետը Մորգանի, գերմանական-ասիական, Հօնգկօնգ-Շանխայի և հնդկա-չինական բանկերում գրաւեց 2 միլիօն լան 15 տարով 7%-ով՝ նախկին փոխառութիւնները հանգցնելու համար։

Հանդսբերգ.—Այրվում է Բէյցէնշտէյնում Թագաւորական ամարանոցը։ Այրվեցին 8000 մորգէններ, երկու սղոցագործարաններ և մի ջրաղաց։ Հրդեհը հանգցնելու մէջ մասնակցում են զօրքերը։ Վնասը 3 միլիօն մարկ է։

Գլազգօ.—Այրվեցին սպառողների ընկերութեան պահեստները։ Վնասը 100,000 ֆունտից աւելի է։

Ցրօնգէտի նահանգում այրվել են ապրանքների պահեստատեղերը, բըլէտինգ-րինգը և մի ճաշարան։

Բերլին.—Պարամուում օդագնաց Գարբօն սահմանեց մրցակէտ 4250 մետր բարձրութեան։

Նիւկէստել.—Բացվեց տրէդ-ունիօնիստների կօնգրէսը 520 պատգամաւորների ներկայութեամբ, որոնք ներկայացնում են 1,667,000 անդամների։

Բրիւսէլ.—Մթերքների թանգութեան դէմ շարժումը սաստկանում է։ Մսավաճառները վճռեցին գործադուլ անել։ Օգ. 24-ին տնտեսուհիները մեծ ցոյց են կազմելու։ Համայնքների ներկայացուցիչները միջնորդում են վերացնել մթերքների մաքսերը։

Ատկարսկ.—Ռեազան-Ուրալ երկաթուղու Պօդգօրէնկա-Բոխիչեվօ շրջատեղում, պօստային գնացքի մէջ, կողոպտվեց երկաթուղային դրամատար նկւեվը։ Ցափշտակվեց 4190 բուբլի արկղներով և 100,000 բուբլու փաստաթղթեր։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ԵՒ ԹԻՒՐՔԻԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

22 օգոստոսի

Թէհրան. — Համաձայն ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, Սալար-ուդ-Դովլէն գնացել է Նեխավէնդ։ Նրան ընդ առաջ եկան Սարդար-Մոֆախամը յետ է նահանջել դէպի Դոուլէդօօտաբ։ Սալար-ուդ-Դովլէն Լոռիստանի նահանգապետ նշանակեց իր [illegible]։

Սպահան.—Զէրազ-Ալի-խանի բախտիարների զօրամասը ջարդ ստացաւ Չէյխ Նաիբ-Հուսէյնից։

Երեք շաբաթ շարունակ Թէհրանի պօստը չէր ստացվում. այժմ հաղորդակցութիւնը Սպահանի, Ղօմանի և Թէհրանի միջև բոլորովին խզված է։

Աստրաբադ.—Շօա-ուս-Սալթանէն Նուրի մօտերը ջարդ տուեց կառավարական զօրքերին և գերի վերցրեց զօրամասի հրամանատար Փարիխին։

Կ. Պօլիս.—Մի շաբաթում խոլերայով հիւանդացան 316, մեռան 180 հոգի։

Մինիստրների խորհուրդը վերացրեց ներքին գործերի մինիստրի կարգադրութիւնը մայրաքաղաքի ինքնավարութեան անդամների արձակելու և նոր ընտրութիւններ նշանակելու մասին։ Այդ իսկ պատճառով քաղաքագլուխը հրաժարական տուեց։

ՑԵՂԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԷՍԸ*)

(Խարկովի համալս. պրոֆ. Ա. Կ. Կրասնովի)

Այս զեկուցումից յետոյ զանազան երկրների ներկայացուցիչները տուին կարճառօտ բնորոշումներ իրանց զարգացման դրութեան մասին։ Այդ զեկուցումներից շատերը, կազմված հմուտ և տեղեակ անձերից, կարող էին լինել գեղեցիկ տեղեկատու ուղեցոյցներ, որոնք առհասարակ առնվում են եւրօպական հնացած աղբիւրներից, որոնցմով լի են մեր դասագրքերը և տեղեկատու բառարանները։ Այսպիսիք էին հետեւեալ տեղեկութիւնները։ Չինաստանի մասին զեկուցեց չինացի Վու-Թինգ-Ֆանգը, Ճապօնիայի մասին՝ Տօնկօ Տակեօ և Տէրուակի Կօբայաշի պրոֆէսորները՝ Տօկիօյից. Պարսկաստանի մասին՝ հաջի-միրզա Եահեա՝ Թէհրանից. Արեւելեան և Արեւմտեան Հնդկաստանից Գօկալէ, Եգիպտոսի մասին՝ փաստաբան Սուրուր բէյ՝ Կահիրէից. Ժողովրդի և կառավարութեան մասին Հայտիում զօրապետ Լեգտիւմ, Ունգարիայի մասին զեկուցած է Ակօս-դէ-Տիմօն։

Այստեղ չէ ներում ինձ տեղը հաղորդել բոլոր հաղորդվածների բովանդակութիւնը, չը նայելով որ մի քանիսը շատ բնորոշ են։ Այսպէս, օրինակ, Չինաստանի և Ճապօնիայի վրա հաղորդվածները։ Առաջինում ճառախօսը ունկնդիրների ուշադրութիւնը դարձրեց այն բանի վրա, որ չինացիների կրօնքի հիմը դրված է բարձրագոյն աստուածութեան դաւանութեան վրա, երկնային Թագաւորի, որը ճշմարտութեամբ և ողորմածութեամբ կառավարում է բոլոր կենդանի արարածների ճակատագիրները։ Միւս աստուածութիւնները, որոնք պաշտվում են Չինաստանում, համարվում են առաջինի սպասաւորները։ Չը նայելով ուրիշ կրօնքների դաւանութիւնների ազդեցութեան վրա, այսպիսի հայեացքը մինչև այժմ համարվում է հիմն չինացիների հասկացողութեան մէջ, որն և մօտեցնում է նրանց արեւմտեան ազգերին և սրանց աշխարհահայեցողութիւններին։ Յետոյ՝ բնորոշելով հինգ տեսակ մարդկային յարաբերութիւնները մարդկանց մէջ՝ որոնց գրաւէ չինական բարոյագիտութեան օրէնքների ժողովածուն՝ և ճանաչեցնելով առաջվայ ազգային լուսաւորութեան սիստեմների հետ, նա ցոյց տուեց, որ այժմ և՛ կառավարութիւնը, և՛ ժողովուրդը, և ազգը հոգս են անում մտցնելու երկրի մէջ եւրօպական սիստեմի ուսումնառութիւն։ Նա յայտնեց Չինաստանի մէջ միջազգային լեզուի ներմուծման ցանկութիւն։ Մինչև ցարդ անգլիական լեզուն օգտվում է ամենաշատ տարածված լինելովը՝ Չինաստանի մէջ, բայց միջազգային լեզու դառնալու համար նա ունի շատ պակասութիւններ. Նրա ուղղագրութիւնը և արտասանութիւնը շատ դժուարին են օտարականի համար. նրան ժողովրդականացնելու համար՝ պէտք էր ոչնչացնել ուղղագրութեան մէջ բոլոր չարտասանվող բաղաձայն տառերը, և հեշտացնել բառերի արտասանութիւնը։ Օտարազգիների համար այս դէպքում սպանական լեզուն աւելի դիւրին կը լինէր։ Իսկ ճառի վերջում նա ընդգծեց՝ իբրև ամենաանարդար գործառնութիւն՝ չինացիներին՝ շատ եւրօպական գաղութները գաղթելուց՝ արգելելը։ Ձեռք բերել չը հետազօտված երկիրներ այն նպատակով, որ նրանց մշակեն և բարձրացնեն նրանց գինը՝ դա խրախուսանքի արժանի ձեռնարկութիւն է. բայց նոր ձեռք բերված երկիրը պէտք է ամենի առաջ բաց լինի։ Իսկ եթէ նրանց տանը օգտվելու միայն առաջին գաղթականներին, մարդկութեան համար՝ իբրև մի ամբողջութեան՝ դա ոչ մի օգուտ չի ունենայ։ Բնիկներից խլելով երկիրը, որոնք շատ դէպքերում աւելի օգտակար կարող էին լինել, եթէ աւելի լաւ վարվէին նրանց հետ՝ և ոչ թէ ոչնչացնէին, առաջ է բերվում սպիտակների քաղաքականութիւնը՝ չը թողնելով երկրի մէջ գաղթելու գունաւոր ցեղերին։ Միթէ սա ճշմարիտ վարմունք է։ Մեր չինական կատակերգը աւելի ուղիղ չէ, որի համար մենք պարտական ենք Կօնֆուցիօսին, որն ասում է. «Մենք պարտական ենք վարվել բոլոր մարդկանց հետ իբրև եղբայրների և քոյրերի հետ, որոնք բնակվում են այս երկրի վրա, որը շրջապատված է չորս ծովերով. և մենք չը պէտք է անենք այն, ինչ որ մեզ հաճելի չէ, որ ուրիշները մեզ անեն»։ Քանի որ Արեւմուտքի ազգերը չեն ոչնչացնի իրար մէջ եղած ազգային և ցեղական զգացմունքները, երբեք նրանց և Արեւելքի ազգերի միջև չի կարող հաստատվել պարզ ընկերակցութիւն և աշխատակցութիւն։ Ոչ Չինաստանը և ոչ Արեւելքի ուրիշ ազգերը չեն պահանջում արեւմտեան ազգերից մի առանձին բարեացակամութիւն, բայց նրանք յոյս ունեն՝ և նրանք իրաւունք ունեն յուսալու՝ որ նրանց ազգերի և ցեղերի հետ կը վարվեն այնպէս, ինչպէս Արեւմուտքի ազգերի հետ։

Թարգմ. Սրապ. քահ. Սամուէլեան

(«Южн. Кр.»)

(Կը շարունակվի)

*) Տես «Մշակ» № 180.

ԻՒՐԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Թուրքիկ ակնարկ)

VI*)

Նախապատմական դարերից մինչև այսօր՝ օրէնք, իրաւունք, արդարութիւն, ճշմարտութիւն ասված բաները բովանդակվում են ուժի մէջ միայն. ուժը էներգիա է ձեռք բերում պէս-պէս աղբիւրներից և էներգիա է մսխում վերստին ձեռք բերելու, վերստին մսխելու, և այսպէս անընդհատ՝ մինչև որ աղբիւրները ցամաքեն և այդ կենդանի գործօն ուժը դադարէ գոյութիւն ունենալուց. հիւանդ՝ տկար, կենսազուրկ օրգանիզմները—բնութեան թէ պատմութեան մէջ—պիտի պարտվեն գոյութեան մեծ կռւի մէջ պիտի ընկնեն, մեռնեն, ցած իջնեն պատմութեան թատերաբեմից և տեղի տան առողջ, ուժեղ և կենսունակ օրգանիզմներին. այդպէս է բնութեան օրէնքը. այդպէս է էվօլիւցիայի օրէնքը. թէև դաժան, թէև անողորմ՝ սակայն այդպէս է պատմութեան զարգացման երկաթէ օրէնքը, որի կամքին ենթարկված են ամենքը, որի առաջ պիտի խոնարհվեն ամենքը վերջ ի վերջոյ, ուրեմն և ծերունի Իրանը, որի փառայեղ անցեալը վաղուց է պատմութեան սեփականութիւն եղել։

Գերմանիան Ֆրանսիայի, Ֆրանսիան Մարոկկօյի, Անգլիան Գերմանիայի, Ճապօնիան Կորէայի, Չինաստանը Մօնգօլիայի, Ռուսաստանը Թիւրքիայի, Թիւրքիան Պարսկաստանի և Պարսկաստանն էլ իր հերթին և իր կարողութեան չափով հայերի վրա են ազդեցութիւն գործ դնում. այս է ներկայ կեանքի խաղանցքը. ամենքի կռիւն է այդ ամենքի դէմ՝ որը՝ կը շարունակվի, մինչև որ կամ ուժերի հաւասարակշռութիւն առաջ գայ, ինչ որ անկարելի, և կամ մի ամենահզօր տիեզերական ուժ յայտարարէ իր կամքի թագաւորութիւնը ամենուրեք։

Թողնենք այդ, որ մեզ շատ հեռուն կը տանի, և տեսնենք թէ ի՛նչը պատճառ եղաւ պարսկական դրամային, որ ուժերը սանձեցին այդ խռովայոյզ դէպքերը, այդ արիւնոտ շարժումները, այդ խուլ թափահարումները, և ի՛նչ է այդ բոլորի բովանդակութիւնը։ Այս տողերը ինձ յիշեցրին Բօլգարիա գտնված ժամանակս պատմական Մազմանեանից լսածս հետեւեալ պատմութիւնը, որը անկարելի չենք գտնում լրագրական էջերի նիւթ դարձնել։

Հայաստանցի քիւրդերից մէկը ձանձրանալով չարքաշ կեանքից և չը կարողանալով այլ ևս տանել իր թշուառ կացութիւնը՝ որոշում է գնալ օտար երկիր բաղդը փորձելու. նա ճանապարհվում է դէպի Կ. Պօլիս, ուր իր հայրենակից հայերը թէ հանգիստ ապրում են, թէ բօլ փարա շահում և թէ իրանց եարի համար կարմիր սօլ առնում։ Սարեր ու ձորեր անցնելով, լեռներ ու դաշտեր կտրելով՝ քիւրդը հասնում է Տրապիզոն, որտեղ նա առաջին անգամ տեսնում էր անհուն տարածութեան վրա փռված հարթ, հաւասար ու անշարժ Սև ծովը և մնում զարմացած այդ սքանչելի տեսարանից, բնութեան այդ չքնաղ գեղեցկութիւնից. Նրա մտածմունքի շարկերակը սկսում է բաբախել, պէս-պէս խոհերը պաշարում են պարզուկ լեռնականին։ Դէպի Կ. Պօլիս մեկնող շոգենաւն է նստում քիւրդը։ Նաւը սուրում է ջրերի երեսին իբրև մի հսկայ լեռ. նա մի ամբողջ կեանք է ներկայացնում, ուր ամեն ինչ, ամեն ինչ գտնվում է, և հարիւրաւոր մարդիկ զբօսնում են տախտակամածի վրա, ասում, խօսում, երգում, վիճում իրար հետ այլ և այլ լեզուներով, ուտում, խմում, պարում ամենքը՝ կարծես մի մեծ ընտանիքի անդամներ լինէին։

Նաւի մի անկիւնում կանգնած դիտում է այդ ամենը քիւրդը. նա իր ճակատի դառն քրտինքը սրբելու պէտք չունի այլևս. ծովի մեղմ զեփիւռը հովհարում է նրա այրված երեսը. նա մերթ նայում է Անատօլիայի կապոյտ սարերին և յիշում իր հայրենիքի հպարտ ու վեհ սարերը, կանաչազարդ սարալանջերը, անտառախիտ ձորերը, աղբիւրների կարկաչը բլբուլի երգը, գազանների ոռնոցը, թռչունների պարը, բնութեան այդ դիւթող հարսանիքը. մանաւանդ խորին հառաչով նա յիշում է պաղ աղբիւրի մօտ կանգնած, մատաղ կուրծքը շուշան ու բալասանով զարդարած իր սիրունիկ եարը, քաղցրիկ եարը, գողտրիկ եարը, անուշիկ եարը, որի մատաղ կրծքի տակ սիրոյ հուրն է բորբոքվում և իր կայծերով շանթահար անում սիրահար քիւրդին, այրում-խորովում հոգին։ Քիւրդը մերթ դիտում էր նաւի մէջ եռացող կեանքը, ուր առանց քարոզի և օրէնքի խաղաղութիւնն, եղբայրութիւնն և սէրն են թագաւորում։ Կեանքի այս այլազան պատկերներից հիանում է նա, ամենավեհ զգացմունքներն են խօսում նրա սրտի խորքերում...

Բայց ահա տեսարանը փոխվում է։ Ծովը սկսում է յուզվել, ալեկոծվել. փոթորկայոյզ շառաչող ալիքները մոլեգնած թափով արշաւում են դէպի նաւը և ուժգին թափով զարկվում նրան. Նաւը տատանվում, շարժվում և կարծես թէ ընկղմվում է. գերեզմանային լռութիւնն է այժմ թագաւորում, և այդ լռութեան մէջ ցնցող կերպով արձագանքում են ճամբորդներից շատերի դողդոջուն շրթունքներով, աչքերը դէպի երկինք յառած, հազիւ լսելի ձայնով մրմունջը. Բարձրեալից գթութիւն են աղերսում, օգնութիւն հայցում, փրկութիւն խնդրում արտասուաթոր աչքերով։

Կատաղած ծովի սպառնալից կերպարանքը, ամեհի կոհակների դժոխային շառաչը, մեքենաների հանդիւնը, պարանների ճռընչիւնը, շղթաների շռինդը, այս ամենը միացած՝ սոսեցել են մի զարհուրելի կեանք, մի մահաբոյր մթնոլորտ։ Քիւրդը չէր սպասում կեանքի այս պատկերն էլ տեսնել. Քարացած և զարմացած այդ յանկարծակի փոփոխութիւնից՝ նայում է անընդհատ իր շուրջը. մայլ խոհերը պաշարել են նրան, ինքն էլ զգում է մահվան վտանգը և սարսափում։ Նա ուշադրութեամբ դիտում է, թէ ինչպէս նաւաստիները բարձրանում են նաւի միջնասիւների գագաթը, պարանները ամրացնում, թոկերը կապում, շղթաները կարգաւորում. ամբողջ էկիպաժը ոտքի է կանգնած և անշարժութեամբ հետեւում է ամեն բանի ու կազմ և պատրաստ սպասում դիմաւորելու դժբաղդ պատահարին. այդ արդէն մարդկութեան կռիւն է բնութեան արհաւիրքների դէմ. անհաւասար ուժերի միջև տեղի ունեցող օրհասական մարտն է։

Ինչո՞ւ են բարձրանում սիւների գագաթը, պարաններն ու շղթաները ամրացնում,— ինքն իրան հարց է տալիս քիւրդը,—որպէսզի նաւը չը շարժվի,— եզրակացնում է դարձեալ ինքը։ Այս վերջին միտքը մի այլ հարց է ծագեցնում քիւրդի գլխում, թէ ինչո՞ւ է շարժվում նաւը, ի՞նչ է պատճառը։ Անհարիկ լեռների պարզ դաւակը խորասուզվում է մտածմունքների մէջ, թաղվում է մտքերի լաբիւրինթոսում. Նրա գլուխը մտքերի մի կատաղի ծով է եղել, հասկանալու համար թէ ի՞նչ է պատճառը նաւի շարժման։ Մտածում, չարչարվում, տանջվում է նա և յանկարծակի կերպով ու մեծ բերկրանքով բացագանչում։

— Շիւքիւր Ալլահա, — բուլղում սէրաբինի, — և յաղթական քայլերով մօտենում է նաւապետին ու համոզված տոնով, հպարտ շեշտերով ասում.— քափիթան էֆէնդի, քափիթան էֆէնդի, շու քընդիրլէրինդէն, զինջիրլէրինդէն վազ գէչին, օնլարինան բիր շէյ օլամազ. շու իւզարդա գէնմէթ չաքիւր չարալաշմադն նէ լէզիմդը վար, նէ ֆայդասի,—և մատնացոյց անելով նաւի շարժումը՝—շունին զօրընը գիրդա դըր, էֆէնդըմ, գիրդա։

Ս. Ամիրեան

*) Տես «Մշակ» № № 175, 177, 178, 180 և 181.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՍԿԻՆ ՀՈՍՈՒՄ Է, ԲԱՅՑ ՀԱՒԱՔՈՂ ՉԸ ԿԱՅ

Քութայիս, 16 օգոստոսի

Վերջին ամիսներում տեղացող առատ անձրևները կեանք, կենդանութիւն տուին բուսականութեանը, և դրա շնորհիւ բերքը այս տարի չափազանց առատ է Քութայիսում։ Քութայիսը իր նահանգով ներկայանում է ամբողջ Կովկասում կերակրի շտեմարան։ Այստեղից մեծ քանակութեամբ արտահանվում է գլխաւորապէս Թիֆլիս և Բագու պտղեղէն, կանաչեղէն, մացու խոզեր, թռչուններ, մեղր, ձու։ Նորերս սկսել են ձու արտահանել և արտասահման։ Արտահանման գլխաւոր կենտրոնատեղիները ներկայանում են Քութայիսը և Սամտրեդի կայարանը։ Եւ քանի որ այստեղ բուսականութիւնը աւելի վաղ է աճում, քան Կովկասի միւս տեղերը, ուստի պտղները մթերքներ արտահանվում են նաև դէպի Կարս, Ալէքսանդրօպօլ, Գանձակ։ Մենք տեսել ենք, որ նոյն իսկ կանաչի է ուղարկվել Գանձակ Քութայիսի կայարանից։ Մեծ առատութիւն է և սիմինդրի, իսկ առատութիւն է սպասվում նաև խաղողի։ Վճռականապէս կարելի է ասել, որ նահանգի ամբողջ ազգաբնակութիւնը ապահովված է արդէն կերակրի կողմից։

Սակայն տեղական գիւղացի ազգաբնակութիւնը չէ օգտվում կարգին բնութեան այդ շնորհից, չէ վարձատրվում իր աշխատանքի համեմատ։ Ամբողջ արտահանութեան գործը գտնվում է հրէաների և Թիֆլիսից եկած չարչիների ձեռքում, որոնք անխնայ կեղեքում են գիւղացիներին, իսկ արտահանողներին էլ կեղեքում են միւս քաղաքներում գտնվող իրանց ընկեր սպառողները։ Եթէ լինեն կարգին կազմակերպված արտահանող ընկերութիւններ, անկասկած թէ գիւղացիք կօգտվեն և թէ իրանք այդ ընկերութիւնները։

Միայն այդ չէ. այստեղից արտահանվում է Ռուսաստան ահագին քանակութեամբ խնձորի չիր, տեղական թէյ, որն այստեղ ծախվում է պուդը 60 կոպէկով, բամբակ։ Արտահանման ընկերութիւնները, եթէ ունենան խոշոր գումարներ, կարող են փայլուն հետևանքների հասնել։ Բամբակի բերքն այստեղ առատ է լինում և որակութիւնը գերազանց, սակայն արտահանվում է տարեկան միայն 30,000 պուդ, որովհետև չը կան ձեռնարկողներ, որ ահագին անմշակ տարածութիւնների վրա բամբակի պլանտացիաներ զարգացնեն, և այդ ամենաարդիւնաբեր ճիւղը մշակվում է մասնաւոր անհատների ձեռքով, ինչպէս նաև բոժոժը։ Պէտք է այն էլ ասել, որ եթէ տեղիս գիւղացիները ծոյլ չը լինեն, տեղական արդիւնաբերութիւնը տասն անգամ աւելի կը լինի. բայց գիւղացի իմերելը եթէ տեսնում է, որ իր ցանած սիմինդրը իր տարվայ ապրուստը ապահովում է, այլ ևս չէ ուզում ուրիշ բանի ձեռք տալ։ Իսկ աբրեշում և բամբակ գլխաւորապէս մշակում են կանայք՝ իրանց տնային կարիքներին բաւականութիւն տալու համար։

Թէ որքան անհրաժեշտ է տեղական մթերքների արդիւնաբերութեան ընկերութիւնների օգուտը՝ մի համոզեցուցիչ օրինակ բերենք։ Ահա մի քանի տարի է, որ Մօսկվայում ռուսներից կազմվել է մի մասնաւոր ընկերութիւն Քութայիսից Մօսկվա մթերքներ արտահանելու համար, բայց շատ չնչին դրամագլխով։ Դրանք այստեղ չեն գնում ոչինչ, այլ ուղարկում են Մօսկվա իրանց ձեռքի արտադրութիւնները։ Մի երկու տարվայ մէջ նրանք արդէն ձեռք են բերել 6 դեսեատին հող, շոգեշարժ ջրքաշ մեքենայ, ձիեր, սայլեր և այլ պարագաներ և Քութայիսից Մօսկվա են ուղարկում ամեն օր 100 պուդ ընդեղէններ, պտղին վերցնելով առանց այլևայլութեան 1 բուբլի օգտում միայն Քութայիսում եղողների համար։ Նրանց բանջարանոցները մարդուս հիացմունքն են շարժում, իսկ շոգիով զարգացած վարունգները հէնց տեղումն են սպառվում թանգ գնով. իսկ տեղացիները փոխանակ օրինակ վերցնելու նրանցից՝ աւելի բարւոք են համարում օրավարձով ծառայել նրանց մօտ՝ իրանց սեփական հողերը թողնելով անմշակ։ Նրանք շատ բաւական են իրանց դրութիւնից, միայն ափսոսում են, որ գործը տարիներ առաջ չը սկսեցին։

Ահա մարդիկ Մօսկվայից գալիս են և օգտվում, իսկ մենք մնում ենք զրկված մեր սեփականութիւնից։ Հարկաւոր է վերջապէս լուրջ մտածել դրա մասին։

Ս. Նազարեան

ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԿԱԹՆԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

(Նախկին պրակտիկանտի դիտողութիւններից)

III

Կուրսերի սկսվելուց առաջ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործ. Ընկերութիւնը կազմել և «Գիւղատնտես» շաբաթաթերթում հրատարակել էր ամառվայ ընթացքում դասախօսելու հրաւիրված մասնագէտների մի ընդարձակ ցանկ, որի մէջ մտնում էին այդ ասպարէզում գործող համարեա բոլոր աչքի ընկնող ուժերը։

Դասախօսութիւնները, չը գիտենք ինչու համար, հազիւ հնարաւոր եղաւ սկսելու օգոստոսի 3-ին և վերջացան 15-ին։ Մի այնպիսի ուշ և անյարմար ժամանակ, երբ կուրսերի գործնական պարապմունքները արդէն վերջանալու վրա էին և պրակտիկանտներից շատերը ցրվել էին իրանց տեղերը։ Չը նայած այս բոլորին, մնացած գիւղական ուսուցիչները և կողմնակի հետաքրքրվողները օրական 3—4 ժ. հնարաւորութիւն ունէին լսելու գիւղատնտեսական զանազան ճիւղերի մասին զրոյցներ և գիտական դասախօսութիւններ։

Այդպիսով կուրսերի երկամսեայ գործունէութեան ընթացքում առիթ ունեցան խօսելու գիւղատնտեսական զանազան ճիւղերից հետեւեալ մասնագէտները։

I. Կուրսերի գլխաւոր ղեկավար Ա. Քալանթարը, իր մի քանի այցելութիւնների ժամանակ, խօսել է անասնապահութեան զարգացմանը նպաստող պայմանների, նրա արդիւնաւէտութեան, կաթնատնտեսական արդիւնքների մշակման, արտահանութեան, մօտակայ շուկաների և ուրիշ կարեւոր հարցերի մասին։ Նրա նախագահութեամբ եղել են խորհրդակցութիւններ, մտքերի փոխանակութիւն և շօշափվել են գիւղատնտեսութեան հետ կապված շատ հրատապ խնդիրներ։

II. Կաթնատնտեսութեան ինստրուկտոր Ա. Թամամշեանը համարեա ամեն օր, պարապմունքներից յետոյ, դասախօսել է կաթնատնտեսութեան թէօրիայի և տեխնիկայի մասին։ Արել է հետաքրքրական քիմիական անալիզներ և փորձեր։ Հարցաքննութեան է ենթարկել պրակտիկանտներին և այդպիսով նպաստել է գործնական աշխատանքների կանոնաւոր իւրացվելուն։

III. Հ. Գ. և Տնայն. Ընկ. ինստրուկտոր Գրձելեանը շաբաթը 2—3 անգամ խօսել է բակտերիաների, բոյսերի անկայուն և այլ հիւանդութիւնների, նրանց առաջանալու պատճառների և բժշկութեան զանազան եղանակների մասին։ Լսողներին ծանօթացրել է միկրօսկօպային ուսումնասիրութիւնների հետ և ամենայն ուրախութեամբ պատասխանել է նրանց տուած բազմաթիւ գիտական հարցերին։

IV. Աշոտ Աթանասեանը 5—6 անփոփ դասախօսութիւններով բացատրել է հողի տեսակները, մշակման ժամանակակից ձևերը, պարարտացման միջոցների, բնական և արհեստական նիւթերի, երկրագործական կատարելագործված մեքենաների ընտրութեան և այդ ճիւղի հետ առնչութիւն ունեցող այլևայլ խնդիրներ։

V. Խ. Երիցեանը իր մի շարք սիստեմատիք զրոյցներով ունկնդիրներին ծանօթացրեց կաթնատու անասունների ընտրութեան, խնամքի, արհեստական ուժեղ կերակուրների և դաշտային սիստեմի հետ։

VI. Գէորգ Մուրադեանը հողերի ոռոգման մասին կարդաց մի քանի բազմակողմանի ուսումնասիրված, կանոնաւոր մշակված և սիստեմի վերածված բովանդակալից դասախօսութիւններ, որոնք շարունակ գրաւում էին հետաքրքրվողների բաւական մեծ բազմութիւն։ Դասախօսի շօշափած խնդիրը չափազանց կենսական է և նոր է մեզանում հրապարակ բերվել։ Ջրառատ Կովկասը, աւելի քան մի ուրիշ երկիր, կարօտ է այս հարցի դրական և շուտափոյթ լուծմանը։ Գէորգ Մուրադեանը մոլեռանդ պաշտպան է այն կարծիքին, թէ երկրիս ամեն տեղ, որոշ խորութիւն ունեցող շերտերում գոյութիւն ունեն ջրի բնական, անհատնելի շտեմարաններ, որոնցից, ներկայ դարում, տեխնիկայի շնորհիւ հնարաւոր է, այն էլ շատ հեշտութեամբ, ստանալ օրական ահագին քանակութեամբ ջուր, ոռոգելու ոչ միայն մեր պապական դաշտերն ու այգիները, այլև «անապատ» կոչվող յայնածաւալ տարածութիւնները։ Դասախօսը իր կարծիքը հիմնաւորում էր ֆիզիքական և տեխնիքական ճիշդ օրէնքներով։

VII. Գ. Խարազեանը մի շարք հանրամատչելի դասախօսութիւններով և փորձերով ապացուցեց, որ շնորհիւ քիմիային նորագոյն նուաճումների և գիւղատնտեսական տեխնօլօգիայի կատարելագործութեան, կարելի է մեր երկրի բազմատեսակ հումից, մինչև օրս «անպէտք» համարված նիւթերից ստանալ մեծ քանակութեամբ հազուագիւտ և թանգարժէք ու շուկաներում անմիջապէս սպառվող ապրանքներ։ Դասախօսը գործնականապէս ցոյց տուեց, թէ ինչպէս կարելի է ստանալ կարտօֆիլից օսլայ և պատրաստել շաքար։

VIII. Ա. Մխիթարեանը խօսեց մեղուաբուծութեան արհեստի, նրա զարգացման պայմանների, օգտակարութեան, նախնական ծախսերի և ուրիշ կարևոր հարցերի մասին։

IX. Ց. Մելիք-Բախտամեանը երկու համառօտ, բայց չափազանց հետաքրքրական դասախօսութիւնով պարզեց կաթնատնտեսական արդիւնքների աճող սպառման պայմանները, գները, շուկայի պահանջը, նախնական խնամատարը, գիւղական կաթնատնտեսական կօօպերացիաների նպատակը և տնտեսական նշանակութիւնը։

Այս բոլոր դասախօսութիւնները, չը նայած նրանց մի քանի թերութիւններին, հասան իրանց բուն նպատակին։ Գիւղական գործիչները այս թռուցիկ վրոյցներից շատ նորութիւններ քաղեցին։ Նրանք աւելի կապվեցին և սիրեցին գիւղատնտեսութեան որոշ ճիւղերը, որոնք մեզանում ոչ միայն չեն տարածվել, այլ և նրանց նշանակութիւնը և էութիւնը շատ-շատերիս համար մինչև օրս գաղտնիք է մնացել։

Բացի իմ թւած դասախօսութիւններից՝ Հ. Գիւղ. և Տնտես. Ընկ. Ղարաքիլիսայում և Դլիջանում, գիւղացիների ներկայութեամբ, կատարեց «Սաքսայ» ֆիրմայի ուղարկած հնձող մեքենայի դեմոնստրացիան, որը անցաւ շատ աջող և առաջ բերեց կարծիքների փոխանակութիւն։

Մակարեանը ծանօթացրեց պրակտիկանտներին պատուաստելու արհեստի հետ։ Կատարեց մի քանի փորձեր։

Ահա այն բոլորը, ինչ որ երկու ամսվայ ընթացքում հնարաւորութիւն ունեցան ստանալ զանազան գիւղական շրջաններից հաւաքված գործիչները, գիւղի և հողի այդ փոքրաթիւ կուլտուրտրեգերները։ Մ. Դ.

ՀԻՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՆ ՈՒ ՆՈՐ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒՀԻՆ

«Եթէ ընդ քայլ դալար զայս առնեն, ընդ չորն զինչ լինիցի»։

Աւետարան

Ո՞վ աւելի շատ բան գիտէ. հին մանկավարժը թէ նոր մանկավարժուհին։

Ի հարկէ, հին մանկավարժը։ Ու հասկանալի է։ Մինչդեռ երկրորդը նոր է սկսում իր ասպարէզը, առաջինը՝ երիր՝ թողել է իր ետևը բարդ-բարդ գործունէութիւն։

Բայց կայ և՛ մի ուրիշ կէտ, որ խօսում է յօգուտ հին մանկավարժի։ Միևնոյն ժամանակ նա է և՛ թեմական տեսուչ։ Իսկ եթէ դրա վրա աւելացնէք և՛ այն, որ հին մանկավարժ-թեմական տեսուչը միաժամանակ և՛ եկեղեցական է, հասկանալի կը լինի, թէ ի՛նչ վերաբերմունք կը պահանջվի նրանից իր ստորադրեալների հետ։

Նոր մանկավարժուհին, մի տարի է, ինչ վեր է կացել դպրոցական նստարանից։ Կարմիր յօյսերով ու ապագայի փայլուն հեռանկարով՝ նա մտել է հայ դպրոցը՝ իր ծառայութիւնը մատուցանելու մատաղ սերնդին։

Ամէն ուսուցիչ էլ նոյնը անելու գիտակցութեամբ է մտնում այս կամ այն դպրոցը։ Բայց ուսուցչուհին, մեծ մասամբ, իր ողջ էութիւնն էլ է դնում՝ շրջապատող մանկութեան սրտի ու հոգու մէջ... Նա մայրացու է կամ մայր։ Իսկ սա մեծ գրաւական է ապագայի համար։

* *

Թեմական տեսուչ՝ Ներսէս վարդապետ Տէր-Միքայէլեանը այցելում է Շամախի դպրոցը («Ընկեր», № 22)։ Ռուսերէնի դասին, որ էր «Զօրս ցանկութիւն», մըտնում է երրորդ բաժանմունքը, որտեղ պարապում է ուսուցչուհի Հ. Պատուականեանը։

Դասից յետոյ տեսուչն ու ուսուցչուհին մտնում են ուսուցչանոցը։

— Ասացէք, խնդրեմ,—դիմում է առաջինը երկրորդին,—այդ ձեզ մօտ դասարան է թէ գազանանոց... Դուք շատ ջղային էք և բոլոր աշակերտներին ձեզ հետ ջղային էք դարձնում... Ա՛յսպէս է, այսպէս. ես հին մանկավարժ եմ և այդ բոլորը լաւ գիտեմ...։

* *

Հին լինի թէ նոր՝ մանկավարժը, այնքան կարևորութիւն չունի, ի հարկէ։ Բայց գլխաւորն այն է, որ նա միաժամանակ մեծ պատասխանատւութիւն է վերցնում իր վրա, ընդունելով թեմի տեսչութիւնը։

Նրան հաւատացվել է տեսչութիւնը՝ ոչ թէ մի քաղաքի դպրոցների կամ որևէ գիւղի, այլ՝ ամբողջ թեմի։ Հետևապէս՝ նրա սուրբ պարտքը պէտք է լինի՝ գործել ոչ թէ ձևի կամ սնափառութեան համար, այլ՝ իրական օգնութիւն ու լոյս սփռելու իր շուրջը, սկսած մեծ, աչքի ընկնող քաղաքներից՝ մինչև գիւղական յետին խուլ ու մութ դպրոցները։

Նա պէտք է մտնի այս կամ այն դպրոցը՝ գլխաւորապէս ոչ թէ ուսուցչին կամ ուսուցչուհուն այս կամ այն նկատողութիւնն անելու, ուսուցչին, որ յաճախ չէ ... մանկավարժութեան հոտն անգամ, չը գիտէ՝ ի՛նչ վեհ պատասխանատւութիւն է առել իր վրա, չը գիտէ՝ ուր է ուզում տանել իր աշակերտութիւնը ու ի՛նչ տեղ պէտք է դաղարի իր կոյր գործունէութիւնը։

Պէտք է շահագրգռվի դպրոցի անցեալով ու ներկայով և, հաւաքելով կարևոր տեղեկութիւններ, գաղափար կազմի ամբողջ թեմի դպրոցական գործի մասին՝ իրան հաւատացված թեմի դպրոցների նոյն իսկ պատմութիւնը գրելու համար։ Ինչ վերաբերում է նկատողութիւններին՝ դրանց համար ժամանակ շատ կը գտնվի։

Նա պէտք է քաղաքավարի վերաբերմունք ցոյց տայ այս կամ այն դպրոցի ուսուցչութեանը, յաճախ իր գլուխը պահպանել չը կարողացող ուսուցչութեանը։ Պէտք է օգնութեան ձեռք կարկառի նրան, ցոյց տալով հաստատ ու կարճ ճամբան. պէտք է ուղղի նրա սխալները՝ ապագայ գործունէութեան մէջ առաջնորդելու մտքով։

Մի խօսքով՝ այս կամ այն դպրոցում նրա երևալը, պէտք է բերի իր հետ ոչ թէ վիշտ ու յանդիմանութիւն, այլ՝ սփոփանք ու քաջալերութիւն, գիտենալով մանաւանդ թէ ի՛նչպիսի բարոյական ու նիւթական զըրկանքների է ենթարկված առհասարակ մեր ուսուցչութիւնը, մանաւանդ գիւղականը։

Ցայտնի է, որ Ներսէս վարդապետը եւրոպական կրթութեան տէր է։ Իսկ Եւրոպայում ամեն մարդուց, ստորադրեալ լինի նա թէ հրամայող, ամենից առաջ պահանջվում է քաղաքավարութիւն, մանաւանդ իգական սեռի վերաբերմամբ։ Բայց մենք նրանում չենք տեսնում ոչ միայն որևէ քաղաքավարութիւն, այլ՝ կատարեալ գռեհիկ վերաբերմունք։ Գոնէ ես ամաչում եմ՝ ուսուցչուհուն նրա տուած հարցի մասին։ Իրաւ, սա ի՛նչ վայրենութիւն է մի թեմական տեսչի կողմից, որ դեռ երեսուն տեղ ունի պարծենալու, թէ ինքը «հին մանկավարժ է»։

* *

Գանք հիմա «սկսնակ» ուսուցչուհուն։ Տեսէք, ի՛նչ սիրուն դաս է տալիս նա իր... թեմական տեսչին։

Նա հասկացնում է նրան, որ արտաքին հանգամանքների վրա ուշք դարձնելուց առաջ, տեսուչը պէտք է զբաղվէր դպրոցի ներքին կեանքով, նրանում տիրող պարապմունքներով, արված առաջադիմութեամբ և այլն։ Ու նա տալիս է թեմական տեսչին հետևեալ հարցերը.

«Նայեցէ՛ք գէթ մի՛ տետրակ. իմացէ՛ք, թէ ի՛նչպէս է անցնում հայոց լեզուն երկրորդ ու երրորդ բաժանմունքում. ի՛նչ գըրաւոր աշխատանքներ են ունեցել տարվայ ընթացքում. կամ ունեցե՞լ են գոնէ մի գըրաւոր աշխատանք։ Տուէք մի հարց իմ աշակերտներին. իմացէ՛ք, թէ ի՛նչ արդիւնք է տուել իմ մի տարվայ աշխատանքը. վերջապէս, ի՛նչ հղրակացութեան եկաք դուք մեր ուսումնարանի վերաբերեալ»։

Ես միայն ծափահարել կարող եմ այդպիսի սկսնակ ուսուցչուհուն։ Ե. Ք. Ն.

ԿԱԼՈՒԱԾԱՏԷՐԵՐԻ ԱՆՑԵԱԼԻՑ

Հին-Նախիջևան, 13 օգոստոսի

Հին-Նախիջևանի գաւառի բոլոր գիւղերը, սակաւ բացառութեամբ, պատկանում են այս կամ այն բէկին, խանին, աղային. դրանք գիւղի արդիւնքի 30-ից 4 տոկոսը և աւելին ազատ կերպով վայելում են, չը մասնակցելով գիւղի ամենակարևոր պէտքին անգամ՝ ջուր մատակարարելու հարցին։ Ամեն մի գիւղ հարիւր-հազարներ ծախսելով հազիւ է կարողանում մի աղբիւր՝ «քեհրիզ» հանել և այդ ջրով արդիւնաբերել ցանքը, ոռոգելով բաղ ու պարտէզ, արտ ու արօտ։

Երևանի խանութիւնը Հին-Նախիջևանի գաւառով հանդերձ նուաճվեց պարսից տիրապետութիւնից Պասկևիչ զօրավարի հրամանատարութեան ներքոյ 1828 թ., և այդ օրից փոխվեց կառավարութեան ձևը. նոր կառավարութիւնը չուզեց նախնի խաների արտօնութիւններին ձեռնամուխ լինել, թողեց, որ նրանք ազատ վայելեն մի շարք արտօնութիւններ. կառավարութիւնը շնորհելով առաջիններին արտօնութիւններ՝ շատ քիչ շահվեց նրանցից. վերջիններից շատերը հաւատարիմ մնալով խոլամ կառավարութեան, տոգորված կրօնամոլութեամբ, ձգեցին ամեն ինչ և Պարսկաստանի խորքերը, սահմանի միւս ափը չուեցին։ Սակայն այդ խաների տեղ սունկի նման երևան եկան ինքնաբոյս ճարպիկների շարքեր և, օգտվելով գաղթողների բացակայութիւնից, ու երկրի անորոշ վիճակից, իրանց իրանց բէկեր, խաներ, աղաներ յայտարարեցին ու նորից նստեցին փոքր ի շատէ ազատ շունչ քաշող, պարսից բռնութեան երեսից հազիւ ազատված գիւղացու շլինքին...

Բերենք մի նմուշ աղաների անցեալից։

1830 թ. աշունն է. գիւղացիք ամեն տեղ հաւաքել են իրանց անխոնջ աշխատանքի արդիւնքը, վար ու ցանքի բերքերը, կալ ու կուտը. այժմեան 180 տնից բաղկացած զուտ հայաբնակ Նախիջևանի գետի վտակներից «Այլ-դարասի» և «Ջայի մէջի» վտակների մօտ սփռված ներկայ Գեօմուր գիւղից մի խումբ գիւղացիներ քշում են ցորեն-գարով բարձված եզների կարաւանը դէպի՝ Արաքսի ափին ընկած Շահթախտ գիւղը, որտեղ գտնվում է աբքունական ամբարը (շտեմարանը)։ Քաղի ու քրտինք կորած տեղ է հասնում կարաւանը։ Ամբարի կառավարիչը գործով ուր-որ բացակայ է. մի օր էլ սպասում են. դարձեալ ոչ ոք չէ ընդունում թոյլ կերպով սահմանած տուրքը։ Գիւղացիները ձանձրանալով, մի օր սպասելուց յետոյ, դարձնում են կարաւանի գլուխը դէպի Նախիջևան, որտեղ հանդիպում է միամիտ գիւղացիներին, դիրք ունեցող հարուստ քաղաքացիներից մէկը, Նավրուզ-աղան, ու հարցնում.

— Որդիք, այդ ցորենը ուր էք տանում։

— Արքունական ամբարը, պարոն,— պատասխանում են գիւղացիք։

— Քէֆէ, որդիք, մեր տուն և այնուհետև հարցնողին ասէք՝ գիւղը Նավրուզ աղինն է. ես ձեզ ամեն պատասխանատուութիւնից ու փորձանքից կազատեմ, ձեզ հետ լաւ կը վարվեմ, նեղութիւն չեմ տայ, տուրքով չեմ ծանրաբեռնի, բաւական է, որ իմ ջորիների համար տարեկան մի քանի պուդ գարի և սամօվարիս համար ածուխ տաք, այն էլ ես ինքս բեռնել կը տամ ջորիներիս ու Նախիջևան կը բերեն իմ ծառաները՝ ձեզ աւելորդ նեղութիւն չը պատճառելու համար,—աւելացնում է հեռատես ապագայ կալուածատէրը։

Միամիտ գիւղացիք, ուրախութեամբ համաձայնվելով, բեռները վայր են դնում և մի փառաւոր հիւրասիրվելով, պարգևներ ստանալով առատաձեռն պարոնից՝ ուրախ-ուրախ գիւղ են վերադառնում։

Այդ օրից անցնում են տարիներ և Գեօմիւր գիւղը շարունակ մի քանի պուդ գարի ու ածուխ է մատակարարում այդ նոր կալուածատիրոջ. սակայն աղան մի քանի գոմէշներ է ուղարկում գիւղ, որ գիւղացիք հերթով պահելիս են լինում. հերթը հասնում է Միրզա-խանին. դա դժկամակում է գոմէշները պահելու, առարկելով. «Ես բռնակալ Պարսկաստանից գաղթեցի Ռուսաստան, որպէսզի ստրկութեան լծից ազատվեմ. նորից պիտի չար լուծի տակ մտնեմ. ես պահողը չեմ. ինչ ուզում էք արէք...»։ Գիւղի մելիք Դուրսա-խանը սպառնում է պահելու և ըմբոստ Միրզա-խանը գիտամբ քշելով գոմէշները սարցի վրա գցում ու մէկի ոտքը կոտրում։

Միւս օր մելիք Դուրսա-խանը ծեծ ու բռունցքի տակ Միրզա-խանին էլ մնացած գոմէշների հետ քշում է Նախիջևան՝ աղայի դուռը, որ մի սաստիկ պատժել տայ վերջինիս, սակայն քաղաքագէտ աղան, նկատելով ըմբոստութիւն իր ձեռնարկած գործի դէմ, համեստաբար Միրզա-խանին ու Դուրսա-խանին, փոխանակ պատժելու, նոբանոր պարգևներով է վարձատրում. Դուրսախանին մի մահուդ չուխա, իսկ Միրզա-խանին արխալուղ, վարտիկ ու ոտնամաններ։

— Մելիք Դուրսա-խան,—ասում է աղան,— էսպէս գիւղ կը պահեն. դրանք բոլորը մեր որդիներն են և մենք էլ դրանց հայրը. ի՛նչ անենք. որդին երբեմն էլ կըմբոստանայ հօր դէմ. հայրը ներողամտութեամբ պիտի վարվի որդու հետ, որ Աստուած էլ մեզ վրա քաղցրանայ։ Միրզա-խանն ու Դուրսա-խանը վերադառնում են գիւղ, և այսպիսով Գեօմիւրը այսօր կալուածատիրոջ սեփականութիւն է կազմում. ահա մօտ մի դար է՝ գիւղը ճչզօրէն, մի քանի պուդ գարու և ածուխի փոխարէն, վճարում է կալուածատիրոջ 30-ից չորս տոկոսը, վճարում է և անէծքով յորջորջում Դուրսա-խանի պղուելի յիշատակը... Ա. Տ.-Ստեփանեան

ԹՈՔԱԽՏԱՒՈՐՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱԲԱՍ-ԹՈՒՄԱՆՈՒՄ

III

Ցաւելով պիտի արձանագրենք, որ Աբասթումանը, Կովկասի այս չքնաղ կուրորտը, ուր ամեն տարի 4—5,000 ամարանոցաւորներ են գալիս Կովկասի, այլ և Ռուսաստանի հեռաւոր անկիւններից, չունի գր․-ընթերցարան։ Ամարանոցաւորների մօտ այս խնդիր մեծ բայց շատ զգալի է և միևնոյն ժամանակ զարմանալի։

Սակայն չը մոռանամ այստեղ յիշելու, որ միմիայն «Главное ванное зданіе»-ում հերթի սպասող վաննա ընդունող հիւանդներն են, որ օգտվում են այդտեղ ստացվող մայրաքաղաքի և Կովկասի օրաթերթերից՝ ռուսերէն, հայերէն և վրացերէն. հայերէն ստացվում է միմիայն «Մշակը»։ Տողերիս գրողը մի քանի անգամ առիթ է ունեցել յիշեալ լրագիրները կարդալու, սակայն այստեղ էլ ոչ մի կարգ ու կանոն. մի անգամ չը պատահեց, որ լրագիրը տեղ հասած օրին կարդայի. հանքային ջրերի վարչութիւնը այնքան անտարբեր ու անփոյթ է, որ ստացվող լրագիրները Աբասթուման հասած օրից 5—6 օր յետոյ էին սեղանի երեսը դուրս բերվում։

Աբասթումանում ամեն օր պօստ է ստացվում. Թիֆլիսից լրագիրները միևնոյն օրն էլ ստացվում են։ Կայ միայն մի լրագրավաճառ, որը մենակ լինելուց օգտվելով, «Մշակը» ծախում է 7 կ., պակաս չէ տալիս։ Իմ հարցին, թէ «ախար չէ որ վրան տպված է «առանձին համարները ամեն տեղ 5 կոպէկ». ինչու ես դու աւելով վաճառում», ժպիտը երեսին առարկում է. «Աղա, դա Թիֆլիսումն է 5 կոպէկ»։

Հայերն այստեղ ունեն մի քարաշէն ոչ շատ փոքր, անչափ գեղեցիկ մի եկեղեցի, որը կառուցել են բազուաբնակ յայտնի հարուստ Ադամեանները, որոնց այնքան յարգանքի ու պատւի է արժանացնում ամեն մի նոր այցելու...

Սակայն շատ ափսոս, որ եկեղեցին չէ ծառայում իր նպատակին։ Եկեղեցին կառուցված է՝ ամարանոցաւորների կենտրոնատեղից մօտ 2 վերստ հեռաւորութեան վրա, այսինքն ներքևի բաղստրում. ժողովուրդը շաբաթվայ մէջ բոլորովին չէ յաճախում. դրա համար էլ ժամասացութիւն չէ լինում, իսկ կիրակի օրերին պատարագին էլ մի չուլատ ու կենտ մարդ կը գտնէք...

Աբասթուման Մ. Գէ-եան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Օգոստոսի 20-ին Թիֆլիսի դատաստանական պալատի քրէական բաժնում քննվում էր մի գործ, որը մեր գիւղական բարքերի մի նմուշ կարող է համարվել։

Գանձակի մօտերը իր գիւղում լուսաբացին սպանվում է գիւղացի Ցովսէփեանը այն ժամանակ, երբ նա քնած էր իր 8-ամեայ երեխայի և կնոջ հետ։ Գնդակի պայթիւնից, որով տեղն ու տեղը սպանվում է Ցովսէփեանը, զարթնում է նրա կինը և բակում քնած բանւոր՝ Եսայեանը։ Մեռածի կինը և նրա բանւորը թէ քննիչի մօտ և թէ դատարանում առանց վարանելու յայտնում են, որ Ցովսէփեանին սպանեցին Սողոմոն և Արսէն Ադատեանները, որոնց դրանք ճանաչեցին, երբ Ադատեանները հրացանը պարպելուց յետոյ փախչում էին դէպի փողոց։

Սպանվածի կնոջ և բանւոր Եսայեանի այդպիսի դրական ցուցմունքների հիման վրա կալանաւորվում են Արսէն և Սողոմոն Ադատեանները և բանտ նետվում։

Նահանգական դատարանում երկու ականատես վկաները հաստատում են իրանց ցուցմունքները, որոնք մեղադրեալների համար անդառնալի կերպով կործանարար կը լինէին, եթէ նրանց չը փրկէր ռուս ստրաժնիկի վկայութիւնը։

Ստրաժնիկը հաստատում է, որ սպանութիւնից անմիջապէս յետոյ, նա, որպէս պօլիցիական, հարց ու փորձի է ենթարկում Ցովսէփեանի կնոջը և նրա բանւորին, որոնք որոշակի յայտնում են նրան, որ գիշերվայ մթութեան պատճառով չեն կարողացել ճանաչել յանցագործներին։ Նոյն ստրաժնիկը հաստատեց այն փաստը, որ սպանվածի կինը և նրա բանւորը միայն 7—8 ժամ անցած սպանութիւնից յետոյ՝ փոխեցին իրանց խօսքը մատնանշելով ներկայ մեղադրեալների վրա։ Այդ ռուս վկայի ցուցմունքից երևաց, որ սպանվածի կինը և բանւոր Եսայեանը իրանց սուտ վկայութիւնը տուել են մի հարուստի թելադրութեամբ, որը, լինելով թշնամի մեղադրեալների հետ, ցանկացել է մատնել նրանց...

Նահանգական դատարանը Արսէն և Սողոմոն Ադատեաններին արդար ճանաչեց։ Բայց պրօկուրօրը բողոքեց այդ վճռի դէմ պալատին և նորից կալանաւորեց մեղադրեալներին։

Պալատում դատախազը ապացուցանում էր, որ սպանվածի կինը և նրա բանւորը այն աստիճանի յուզված և շփոթած են եղել կատարված յանցանքով, որ սկզբում չէին կարող ուշքի գալ և մատնանիշ անել մեղադրեալների վրա։ Այդ պատճառով նա պահանջում էր Ադատեաններին դատապարտել 10 տարով տաժանակիր աշխատանքներ։ Մեղադրեալների պաշտպանը մի առ մի քննելով գործի ամբողջ նիւթը, հերքելով պրօկուրօրի յենակէտները և պարզելով սպանվածի կնոջ և նրա բանւորի սուտ վկայութիւնը խնդրում էր պալատից Ադատեաններին արդար ճանաչել։ Դատաստանական պալատը՝ պրօկուրօրի բողոքը թողեց առանց հետևանքի, իսկ Ադատեաններին արդարացրեց, կարգադրելով բանտից անմիջապէս բաց թողնել։ Մեղադրեալներին պաշտպանում էր՝ երդուեալ-հաւատարմատար Ցովսէփ Ղորղանեան։ **

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Վրաստանի էկզարխը Թիֆլիս ժամանելուց յետոյ երկու օր մնալով այստեղ, օգոստոսի 21-ին, երեկոյեան գնացքով մեկնեց «Զելեօնի Միս» կոչված ամարանոցը։

✦ Իշխանութիւնը հաստատեց Մանթաշեանի առևտրական ուսումնարանի հոգաբարձուների պաշտօնի մէջ վաճառականների աւագ Ա. Միլեանին, Արտաշէս Ենֆիաճեանին, Ի. Գայդամակինին և Բողդան Ցարութիւնեանին։ Սրանք յիշեալ պաշտօնի համար ընտրվել են առևտրականների կողմից։

✦ Թիֆլիսի քաղաքագլխի խնդրանաց համաձայն, ոստիկանապետը պատուիրեց պրիստաւներին, որպէսզի քաղաքամասերի ոստիկանատներում ընտրողների ցուցակները տրամադրելի արվեն քաղաքիս բնակիչներին, երբ նրանք խնդրեն, առաւօտ. 9 ժամից մինչև երեկոյեան 9 ժամը։

✦ Նահանգապետը հաստատեց քաղաքային վարչութեան որոշած հացի սակագինը, որով թոնրի հացի առաջին տեսակը ծախվելու է ֆունտը 5 կոպէկով։

✦ Թեմիր-Խան-Շուրայում հաստատված է փոխադարձ վարկի ընկերութիւն։

✦ Քաղաքային զինւորական ատեանը արդէն կազմել է նոր զինւորացուների ցուցակները։ Ցուցակի մէջ մտնում են 521 մարդ, որոնցից տեղացիներն են՝ 341 մ., հրէաներ՝ 13 մ., մահմեդական՝ 1 մ., աղանդաւոր՝ 11 մարդ, մնացածները ռուսներ են։

✦ Օգոստոսի ընթացքում քաղաքումս համարեա թէ չեն նկատվել սուր վարակիչ հիւանդութիւնների դէպքեր։ Ի նկատի առնելով, որ ամարանոցաւորների վերադարձի շնորհիւ այդ կարգի հիւանդութիւնները կարող են շատանալ, այդ պատճառով էլ քաղաքային վարչութիւնը կարգադրել է, որպէսզի համանման բոլոր դէպքերի ժամանակ բժիշկները անմիջապէս տ ղեկուցանեն բժշկա-սանիտարական բիւրօյին։

✦ Այս օրերս կայացաւ Հաւլաբարի հասարակական ակումբի անդամների ընդհանուր ժողովը։ Աչքի առաջ ունենալով, որ Հաւլաբարում այգիներ չը կան, ժողովը որոշեց ակումբի ամառվայ տեղ ընտրել կրկին Միքայէլեան փողոցի այգիներից մէկը, երեք տարի ժամանակով, իսկ ձմեռային տեղը թողնել այժմեան շինութեան մէջ։ Սոյն տարվայ յունվարի 1-ից մինչև օգոստոսի 15-ը, ակումբն ունեցել է 8,157 ռուբլի 42 կ. մուտք և 5,060 ր. 17 կոպ. ծախք։

✦ Արտասահմանից Թիֆլիս վերադարձաւ Թիֆլիսի արհեստագիտական դպրոցի վերատեսուչ Ց. Ակունեանը և ստանձնեց իր պաշտօնը։

✦ Քաղաքային վարչութեան անդամ իշխ. Ա. Արղութեան-Երկայնաբազուկը վերադարձաւ արձակուրդից Թիֆլիս։

✦ Օգոստոսի 22-ին Կ. Պօլսից Թիֆլիս եկաւ յայտնի դերասանուհի Սիրանոյշը։

✦ Բենիկ վարդապետը սեպտեմբերին մտադիր է մի քանի դասախօսութիւններ կարդալ կաթողիկոսական հարցի մասին։

✦ Սարատովի բանտի մէջ գտնվող կովկասցի տաժանակիրներից շատերի թոքախտով հիւանդանալու պատճառով, բանտային գլխաւոր վարչութիւնը վճռել է նրանց տեղափոխել Րիգայի բանտը։

✦ Օգոստոսի 22-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, Միջին-փողոցում ձերբակալվեց Թիֆլիսի բնակիչ Նիկօլայ Բաքրաձէն, որը դասալիք զինւոր է եղել, և զօրքից փախել է 1910 թւին։

ՏԵՂԵԿ. ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

✦ Ժողովրդական Տան Վրաց սէկցիայի կողմից խմբի ռէժիսոր է հրաւիրվում Ծուծունավան, որը Ճիաթուրայի դրամ. խմբի ռէժիսորն է եղել։

✦ Բօդբիսի գիւղում կառուցվել է մի առանձին շինութիւն ժողովրդական ներկայացումների համար։

✦ Վրաստանի էկզարխը սեպտեմբերի 3-ին Թիֆլիս վերադառնալով, կայցելէ Կախէթ։ Նա ի միջի այլոց կերթայ Բօդբիսի վանքը, ուր նրա ներկայութեամբ տեղի կունենայ նորերս հիմնված 3-դասեան դըպրոցի օրհնութեան և բացման հանդէսը։

✦ Այս օրերս կը բացվի «Նոր Ակումբում» վրացի նկարիչ Կ. Քաւթարաձէի նկարների պատկերահանդէսը։

✦ Հանգուցեալ Իլիա Ճավճավաձէի գերեզմանի վրա կառուցվող արձան-մատուռի բացման հանդէսը, անհրաժեշտ նիւթերի ուշ ստանալու պատճառով, օգոստոսի 30-ի փոխարէն տեղի կունենայ սեպտ. 15-ին։

✦ Սեպտեմբերի 1-ից Թիֆլիսում կը վերսկսի լոյս տեսնել, երկու կոպէկանոց, վրաց «Սինաթլէ» թերթը, խմբագրութեամբ Ի. Ռոստոմաշվիլիի։

✦ Այս օրերս Թիֆլիսում կայացաւ վրացի մի խումբ ընտրողների ժողովը, որը որոշեց մշակել մի պլատֆորմ վրացի ընտրողների համար։ Ժողովը ընտրեց մի բիւրօ, ընտրութիւնների ժամանակ օժանդակ մարմնի դեր կատարելու։

✦ Լոյս տեսաւ վրաց գիմնազիայի ուսուցիչ և գրող Լ. Բօցվաձէի խմբագրութեամբ հրատարակվող «Գանաթլէբա» հանդէսի 7-րդ համարը, հետաքրքրական բովանդակութեամբ։ Համարի մէջ մտնում են ի միջի այլոց, մի քանի յօդուածներ հանգուցեալ բարեկործ Դ. Զ. Սարաջեվին նուիրված։

✦ Երիտասարդ դրամատուրգ Տրիփոն Ռամիշվիլին գրել է երկու նոր պիէս։ Մէկը կոչվում է «Խորթ մայր», որի սիւժէն վերցված է գիւղական կեանքից. այս դրաման 4 գործողութեամբ է։ Միւսը մի կոմեդիա է, մի գործողութեամբ՝ «Ստամոքս» անունով։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ղուբա, 8 օգոստոսի

Յուլիսի 30-ին տեղիս ամառային կլուբի դահլիճում ուսանողների մի խումբ ուսանողական երեկոյթ կազմեց 3 բաժանմունքով։

Նախ խաղացին Չէխովի «Докторъ принимаетъ» զուարճալի պիէսը, որի մէջ Սամակատովայի դերում փայլում էր օր. Արուսեակ Սարգսեանը իր սիրուն և մտածված խաղով։ 2-դ բաժանմունքը կօնցէրտային էր, որի մէջ երգեցին և յայտնի «Գաուդէամուս» երգը, յետոյ մի քանի ուրախ ու քաղցր համերգներ...

Մուտք եղաւ 400 ր. որից 150 ր. ծախս եղաւ, իսկ մնացեալը յատկացվելու է 1 հայ, 1 ռուս և 1 թուրք ուսանողների, որոնք ուսում են առնում մայրաքաղաքներում։

Մելքոն Սալամբէգեան

Ալէքսանդրօպօլ, 16 օգոստոսի

Ամսիս 13-ին կայացաւ Դ. Ղազարեանի համերգը և երէկ, 15-ին, կրկնվեց ժողովրդական տան օգտին։ Երկու համերգը անցան ընդհանրապէս աջող. քառաձայն խումբը, որը բաղկացած էր 90 հոգուց, երգեց մի շարք հայերէն, մալօռուսական և թուրքեր՛ն երգեր։ Երգերից ամենից աջող էր Կարա-Մուրզայի «Բաւ. է եղբայրը», Կոմիտաս վ.-ի «Զինարիս կեռանալ մի» և Ղա-

[illegible] ... Solo երգեց օր. [illegible] ... [illegible]

Մեք. Սերոբեան

Շուշի, 16 օգոստոսի

Ամսիս 7-ին, [illegible] ... 30 կ.— ... 60 կ. [illegible]

Ամսիս 14-ին [illegible] ... «Փողը» և ... [illegible]

Ս. Սարգիսեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Էջմիածին, 16 օգոստոսի

«Մշակի» № 175-ում Թաւրիզից [illegible] ... «Սուրհանդակի» № 342-ում [illegible] ...

Թանդիլեանը գործով ցոյց տար իր դաւանած սկզբունքի վեհութիւնը՝ նախ ճեմարանի վարչութիւնից տեղեկանար, թէ ինչու չէ ներքվում իր վրա բարդված մեղադրանքը և ապա նոր, եթէ բաւականութիւն չը ստանար, մամուլի մէջ հրապարակ իջնէր։ Սակայն մնդանում խօսքն ու գործը կարօտ են միմեանց լրացնել։

Գալով ճեմարանին վճարած Թոշակի քանակին, ճիշդ է, 200 ր. է, բայց բոլորովին անտեղի է յիշատակել, թէ 145 ր. էլ ուղարկվում է իր որդու կողմնակի պահանջների համար. այս վերջին գումարը ոչ մի կապ չունի ճեմարանի մուտքի հետ, ընդ հակառակը, բոլորովին աւելորդ էլ է մի պատանի աշակերտի գրպանը այժմանից այնքան փողով լցնել։

Ի վերջոյ աւելացնում եմ, որ նախկին ներքումս նորից եմ ուղարկում «Սուրհանդակի» խմբագրութեանը, ենթադրելով որ առաջինը կորել է։

Ճեմարանի աւագ վերակացու՝

Ց. Գրիգորեան

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱԴԱՆԱՅԻ

Ներկայ տարւոյս յուլիս 11-ին Եգիպտո- [illegible] ...

[illegible]

րէ ... «Մշակին» ... [illegible]

Կամեր. փոխ. Ներսէս եպ. Դանիէլեան

Ադանա, 4/15 օգոստոս.

ՕՐՈՒԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Թէհրանում մեծ մտահոգութիւն է [illegible] ... Սալար-ուդ-Դովլէի [illegible] ...

✦ Սարդար-Բահադուրի [illegible] ...

✦ Սալար-ուդ-Դովլէն գտնվում է Քիրմանշահից 12 վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող Սարան կոչված քաղաքում, որի վրա հանհանգապետ է նշանակել իր եղբայր Ամիդ-Սալթանէին։

✦ Թէհրանի և Համադանի միջև գտնվող ռուսական խճուղու վրա երեւացել են քիւրդերի խմբեր, որոնք հաւանօրէն Սալար-ուդ-Դովլէի մարդկանցից լինեն։ Նրանք բոլոր ուղևորներից իրանց օգտին դրամներ են վերցնում, բայց չեն կողոպտում նրանց։

✦ Ֆիրուզ-Քուհի մօտերքում տեղի ունեցած կռիւների ժամանակ կառավարական զօրքերին աջողվել է գրաւել մի թնդանօթ և գերել 53 հոգու։ Գտնված են 50 վիրաւորներ։ Կառավարական զօրքերի յաղթութեանը նպաստել է Թէհրանից ուղարկված Մաքսիմի գնդակացիրը։

✦ Մէջլիսի նախագահ Մօթամէն-ուլ-Միւլքը հրաժարական է տուել։

✦ Զմիւռնիայում մահմեդական ամբոխը յարձակվել է յունական թերթերի խմբագրութիւնների վրա և քարուքանդ է արել յիշեալ խմբագրութիւնները։ Յունարէն թերթերից մէկի խմբագիրը մահացու կերպով վիրաւորված է։

✦ Ռումինիայի արքան հաղորդեց Բ. Դրանը, որ ինքը մօտ ապագայում այցելութիւն պիտի տայ սուլթան Մուհամմէդ-Րէշադ V-ին։

✦ Այս օրերս Բերլինում կալուածատէր Շուլցէն, հրազէնով ծանրապէս վիրաւորեց ժուրնալիստ Բադայկէվիչին։ Ցանցագործը չէ ձերբակալված։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ս. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Ամառային երթեւեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 38 ր. առաւօտ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 15 ր. կէսօրին, Գանձակ՝ 2 ժ. 47 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր.- Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 33 ր. գիշեր.: **Պօստատար № 4 գնացքը՝** 12 ժ. 36 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 8 ժ. 28 ր. գիշ., Գանձակ՝ 6 ժ. 37 առաւօտ., Եւլախ՝ 3 ժ. 35 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 7 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 24 ր. ցերեկ., Բագու՝ 5 ժ. 42 ր. ցերեկ.: **Մարդատար № 6 գնացքը՝** 3 ժ. 34 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 46 ր. երեկ., Գանձակ. 9 ժ. 57 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 54 ր. գիշեր.՝ Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 22 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 7 ժ. 36 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժամ 13 ր. առաւօտ.: **Խառն գնացքը՝** IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարեւորութեան՝ 5 ժ. 15 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 9 ժ., 19 ր. առաւօտ., Գանձակ՝ 1 ժ. 36 ր. ցեր., Եւլախ՝ 5 ժ. 4 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 44 ր. գիշեր.: Բալաջարի՝ 4 ժ. 33 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 44 ր. առ.,

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № 74/75՝ 1 ժ. գիշ. Ղարաքիլիսա է հասնում 8 ժ. 16 ր. առաւօտ., Ալէքսանդրօպօլ՝ 11 ժ. 50 ր. ցերեկ., Էջմիածին կայար. 5 ժ. 7 ր. երեկ., Ուլուխանլու՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ. (առանց Երեւան մտնելու)։ Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը ուղևորվում է Երեւան 6 ժ. 11 ր. երեկ. [illegible]

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 8 ժ. 52 ր. առաւօտեան։ **Պօստատար № 4 գնացքը՝** 11 ժ. 40 ր. գիշ.: **Մարդատար № 6 գնացքը՝** 2 ժ. 54 ցերեկ. **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով՝ 4 ժ. 17 ր. գիշերվայ։

ԲՈՐԺՕՄԻՑ՝ Մարդատար № 9/10 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. գիշ.: **Մարդատար № 7/8 գնացքը՝** 7 ժ. 18 ր. առաւօտեան։

Ծանօթութիւն.—Արագ գնացքներով (№ 2՝ Թիֆլիսից Բագու՝ և № 1 Բագու-Թիֆլիս) առանց վագօնը փոփոխելու կարելի է հաղորդակցել Թիֆլիս-Բագու-Ռոստով, միայն վճարելով պլացկարտի գինը։

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ

Աչքի հիւանդութիւններ

Առաւօտեան ժամը 10—1.
Երեկոյեան ժամը 5—7.
Վելեամինօվսկայա փողոց, № 8.
(Կ. Հ.) 416. 100—34

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է

„ՊԱՏԱՆԻ“

ԱԼՄԱՆԱԽ

I (III) գիրքը, 64 երես։

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊ.

Օգոստ. 15-ից խմբագրվում է II (IV) գիրքը
I, II և I (III) գրքերը միասին ճանապարհածախսով 50 կ.։ Ուղարկվում է նաև վերադիր վճարով։

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է 6 գրքի բաժանորդագրութիւնը, Թիֆլիսում՝ 1 ր., դուրսը՝ 1 ր. 25 կ., արտասահման՝ 5 ֆր.։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Сурпъ-Минасскій пер., 26. Мисаку Эприкяну. (Հ.) 776. 3—2

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Գ. եւ Մ.

ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՆԵՐԻ

Նիկօլաեվսկայա, 36, Վօրօնցովի արձանի մօտ։ Դիւանատունը բաց է երեկոյեան ժամը 4—6-ը։
(Ա. Օ.) 818. 25—1

ՄԵԼԻՏՕՊՕԼԻ

հայոց դպրոցի համար հարկաւոր է մի

ՑԵՆԶԱՒՈՐ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ

որ աւանդելու է հայոց և ռուսաց լեզուներ շաբաթական 6-ական դաս և Թւաբանութեան 4 դաս։ Բացի դրանից պէտք է շաբաթ երեկոները և պատարագներին երգէ եկեղեցում։ Ռոճիկ 500 ր., պատարագներից կարող է ունենալ առանձին վարձատրութիւն։ Мелитополь (Тавр. губ.), Попечительству Армянской Школы.
(Հ.) 821. 2—1

ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Դասագիրք

Հայ աշակերտ-աշակերտուհիների համար.

ԳԻՆՆ Է 35 ԿՈՊ.

Չորրորդ տպագրութիւն
Աշխատասիրեց Գաբրիէլ ա.-ք. Տէր-Գաբրիէլեանց։

Դասագիրքը հաւանութիւն է գտած հոգևոր և մարմնաւոր իշխանութիւններից ու ընդունված է հայոց և պետական դպրոցներում։

Դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին և ինձ՝ Черкезовская, 9.

Գումարով գնողներն ինձանից 25% զեղչ են ստանում։
(Օ.Մ) 803. 5—4

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐ

ՃԵՄԱՐԱՆԱՒԱՐՏ

ԵՒ

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒՀԻ-ՎԱՐԺՈՒՀԻ

ՈՐՈՆՈՒՄ ԵՆ ՊԱՇՏՕՆ

ՀԱՅՈՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

Դպրոցական գործերի մասին դիմել «Մշակի» գրասենեակը։
(Հ. ու. Կ.) 778. 8—7

ՔԱՄԱԼԵԱՆՑ Ս. դպիր

[illegible]

Աշակերտների համար «Ալֆա», Ա.

տարի 15 կ.
Բ. տարի 20 կ.
Գ. [illegible] 35 կ.

Ուսուցիչների համար [illegible] 40 կ.

Գումարով գնողներին 25% [illegible]

Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին կամ հեղինակին (Միքայէլեան փող. № 82)
(Հ. Հ.) 784. 5—3

ԱՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆ, ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ եւ Լ. ՇԱՆԹ

„ԼՈՒՍԱԲԵՐ“

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ և ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

Այս տարի վաճառվում է ՆՐԿՈՒ խմբագրութեամբ

Առաջին խմբագրութիւնը՝ անփոփոխ։ Երկրորդ խմբագրութիւնը՝ բարեփոխված։ Փոփոխված է գլխաւորապէս այբբենարանը, համաձայն Կ. Պօլսում լոյս տեսած «Լուսաբերի»։ Պահպանելով առաջին խմբագր. գրերը, դասաւորութիւնն ու բոլոր հիմնական մանկավարժական սկզբունքները, նոր խմբագրութիւնը ընդարձակում է ձեռագրական բաժինը մինչև 26 երես և արդէն 8 երեսից տալիս է ոչ թէ հատ-հատ բառեր և նախադասութիւններ, այլ բացառապէս կապակցված յօդուածներ։ Յօդուածների բովանդակութիւնը գրեթէ ամբողջովին նոր է։ Ընթերցարանի մէջ մի քանի բաց թողնված հատուածները փոխարինված են նորերով։ Գրքի ծաւալը մեծացել է 112 էջ։

Դպրոցներն և ուսուցիչները կարող են ձրի ստանալ «ԳԻՐ» գրավաճառանոցից մի-մի օրինակ նոր խմբագրութիւնից։ Գաւառից ուզողները ուղարկելու են պատուէրի հետ մաքուր բաց նամակի բլանկ։

Գինն է—«Լուսաբեր» Ա. տարի (թէ առաջին և թէ երկրորդ խմբագրութիւն) 30 կ., Բ. տարի՝ 45 կ., Գ. տարի՝ 55 կ., Դ. տարի՝ 65 կ.։

Պահեստը «ԳԻՐ» գրավաճառանոցում։

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжному Магазину «ГИРЪ».

Մինչև հոկտեմբերի վերջը լոյս կը տեսնի «Լուսաբերի» առաջին տարվայ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ (բառական, քերականական, շարադրական)։

Թիֆլիսի „ԳԻՐ“ գրավաճառանոցը

մատակարարում է դպրոցներին հայերէն և ռուսերէն դասագրքեր և ամէն տեսակ դասական պիտոյքներ։

Պատուէրները կատարվում են ճշդութեամբ եւ արագ։

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжному Магазину «ГИРЪ».
(ու.) 817. 2—1

Утвержденные Министерств. Торговли и Промышленности

ТОРГОВАЯ ШКОЛА

СЪ ПРАВАМИ ПРАВИТЕЛЬСТВЕН. СРЕДНИХЪ УЧЕБНЫХЪ ЗАВЕДЕНІЙ

И

БУХГАЛТЕРСКІЕ КУРСЫ

ДЛЯ ЛИЦЪ ОБОЕГО ПОЛА

А. И. ТЕРЪ-КАСПАРОВА.

Баку, уголъ Красноводской и Меркурьевской. Телефонъ № 10—56.

ШКОЛА и КУРСЫ даютъ полную теоретическую и практическую подготовку къ бухгалтерской и прочей дѣятельности въ торгово-промышлен. и иныхъ учрежденіяхъ.

Полный курсъ въ школѣ три года, на курсахъ 6—8 мѣсяцевъ.

Пріемъ въ младшій приготовительный и первый классы ШКОЛЫ съ 20 Августа НА КУРСЫ съ 1 Сентября ежедневно.

Представившія свидѣтельства объ окончаніи 2 хъ классн. сельск. училищъ, 4-хъ, классовъ городскихъ училищъ и перваго класса среднихъ учебныхъ заведеній принимаются въ первый классъ ШКОЛЫ безъ экзамена.

Подробныя свѣдѣнія о ШКОЛѢ и КУРСАХЪ выдаются и высылаются безплатно.
(Հ. Կ.) 709. 20—14

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐ. ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ն. Ո. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

(Գոյութիւն ունի 1895 թ.)

Հեղինակ հաշուապահութեան ձեռնարկի, որը հաւանութիւն է գտել առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստրութեան կողմից։

Տալիս է երկու սեռի անձանց մասնագիտական առևտրական գիտութիւն 4-ամսեայ դասընթացքում, ամենօրեայ պարապմունքներով։

Դասընթացքներում անցնում են.—Առևտրական և արդիւնաբերութեան զանազան ճիւղերի հաշուապահութիւն, նաւթարդիւնաբերութեան և նաւթագործութեան ճիւղի հետ միասին, զանազան մեթօդներով, կատարեալ իւրացումն կրկնակի իտալական սիստեմով և առևտր. թւաբանութիւն, առևտր. նամակագրութիւն, մուրհակային և առևտրական իրաւունքների, քաղաքատնտեսութիւն, վատ ձեռագրի ուղղումն։

Ոչ պարտադիր առարկաներն են՝ 1) Օտար լեզուներ, 2) Ստենօգրաֆիա (սղագրութիւն) և 3) Ռեմինգտոնի վրա գրել։

Ուսուցիչները բարձր կրթութիւն ստացած մասնագէտներ են, որոնք գործնականապէս և տեսականապէս պատրաստված են ամեն մի առարկայի համար առանձին։

Վկայագրերը տրվում են մինիստրութեան թոյլտուութեամբ։

Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ից։ Խնդրագիրների ընդունելութիւնը օգոստոսի 20-ից, առաւօտեան ժամը 9—11-ը, երեկ. 5—7-ը։ Ծրագիրը և կանոնները տրվում և ուղարկվում են ձրիաբար։ Դասընթացքներին կից հաստատված են քիչ պատրաստված անձանց համար առանձին պատրաստողական և լրացուցիչ դասարաններ ռուսաց լեզուի և թւաբանութեան համար։

Անձամբ և նամակներով դիմել՝ Тифлисъ, Учредит. Бухгал. Курсовъ Н. В. Абраамяну, Николаевская, 22, Телефонъ 744.
(Հ. Կ.) 772. 0—6

Լոյս տեսաւ

ԱՐՇԱԿ ՉԻԼԻՆԿԱՐԵԱՆԻ, ՏԻԳՐԱՆ ՌԱՇՄԱՃԵԱՆԻ և ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

կազմած հայոց լեզուի դասագիրք

ԴԱՍԸՆԿԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ երկրորդ տիպ (բարեփոխված)	. .	40 կոպ.
ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ երկրորդ տիպ »	. .	50 կոպ.
ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ . . . . , ...		60 կոպ.

ԴԱՍԸՆԿԵՐ Ա. և Բ. տարի բարեփոխված ու ճոխացված են գունաւոր պատկերներով, յօդուածներով և ձեռագիր վարժութիւններով։ Գ. տարին էլ ունի արտագրութեան համար ձեռագիր յօդուածներ՝ ուղղագրական որոշ կանոնների և գեղագրութեան նկատմամբ։

Պահեստը «Գուտտենբերգ» գրախանութում (Թիֆլիս)

Գումարով առնողներին զեղչ 20%։

Ցանկացողները դիմեն Тифлисъ, Книжный магазинъ «Гуттенбергъ».
(Հ. ու.) 787. 5—3

Առևտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրինութեան ներքոյ գտնվող

Տ. Մ. ՓԻԼՕՍԵԱՆԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

Թիֆլիս, Միխայլովեան փ. 24/3. Տելեֆօն № 276.

[illegible] ... Pitman [illegible] ... Pigier [illegible] ... Muster, Comptoir- [illegible] ...

(յունվ.) 738. 0—12 Տ. ՓԻԼՕՍԵԱՆ

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.